

De Lachstern (Gelochelidon nilotica) en natuurmonument De Beer

Ed Buijsman

Mededelingenreeks
Natuurmonument De Beer 9

De Lachstern (*Gelochelidon nilotica*) en natuurmonument De Beer

De Lachstern (*Gelochelidon nilotica*) en natuurmonument De Beer.
Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 9, 2de uitgave
December 2015
Ed Buijsman © Tinsentiep, Houten

De *Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer* beoogt informatie over het voormalige natuurmonument De Beer toegankelijk te maken. De uitgaven zijn ook beschikbaar via de website overnatuurmonumentdebeer.inzichten.nl.

Foto voorpagina

Lachstern op nest, De Beer, juni 1949
Foto Frans Kooijmans

Correspondentieadres

Bovencamp 57
3992 RX Houten
030 6373498
natuurmonumentdebeer@inzichten.nl

Deze uitgave of delen eruit mogen vrijelijk worden verspreid en vermenigvuldigd op voorwaarde dat te allen tijde duidelijk is welke de herkomst van de informatie is. De correcte verwijzing is: E. Buijsman. De Lachstern (*Gelochelidon nilotica*) en natuurmonument De Beer. Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 9. Houten, 2014.

D: Die Lachseeschwalbe (*Gelochelidon nilotica*) und Naturdenkmal De Beer, die Niederlande.
E: The Gull-billed Tern (*Gelochelidon nilotica*) and nature reserve De Beer, the Netherlands.

Inhoud

Voorwoord	7
Een bijzondere vogel	9
De eerste beschrijvingen in Nederland.....	11
De eerste vondst op De Beer	13
De tweede vondst op De Beer	16
Aanvullend materiaal uit het archief van Roald Kooijmans, november 2015.	27
Aanvullend materiaal van de Stichting Natuurmonument De Beer, november 2015.	31
En daarna.....	32
Notities over de Lachstern op De Beer.....	33
Korte biografie Frans Kooijmans (1907-1997)	40
Korte biografie Simon de Waard (1905-1986).....	41
Noten.....	42

Voorwoord

De Lachstern is een vogel die weinig werd en wordt gezien in Nederland en hier slechts zelden tot broeden is gekomen. Deze publicatie beoogt in het bijzonder in te gaan op de Lachstern voor zover deze op het voormalige natuurmonument de Beer voorkwam. Op deze plek is – in 1931 – het eerste broedgeval van de Lachstern in Nederland vastgesteld. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de Lachstern opnieuw op De Beer tot broeden. De naoorlogse geschiedenis van de Lachstern is ook nauw verweven met de belevenissen van Simon de Waard en Frans Kooijmans, twee van de beste natuurfotografen die Nederland heeft gekend. Dit alles is reden genoeg om een korte publicatie te wijden aan de Lachstern en De Beer.

Roald Kooijmans, zoon van Frans Kooijmans, heeft een grote verzameling memorabilia die betrekking heeft op zijn vader. Het gaat niet alleen om fotomateriaal, maar ook om agenda-aantekeningen. Roald was zo vriendelijk om toestemming te geven voor gebruik en publicatie van delen van de genoemde notities. Hij heeft de aantekeningen van zijn vader voor deze publicatie nogmaals geheel doorgelopen. Ook een aantal foto's van de hand van zijn vader die in deze publicatie zijn afgebeeld, zijn afkomstig uit zijn collectie. Hans de Waard stelde eveneens enkele foto's ter beschikking en verrichtte enig speurwerk. Een conceptversie van deze publicatie is van uitvoerig commentaar voorzien door Ruud Vlek. Hij heeft daarbij ook een aantal waardevolle suggesties gedaan. Pepijn Kamminga van Naturalis in Leiden voorzag in een aantal foto's van objecten in de collectie van Naturalis.

September 2014

Bij de tweede uitgave

In november 2015 is als onderdeel van het project 'Ornithologisch erfgoed' van de Avifaunistische Kring Nederland door Gerard Ouweneel en de auteur een inventarisatie van archivalia betreffende Frans Kooijmans uitgevoerd. Dit materiaal bevindt zich nog bij Roald Kooijmans en bestaat onder andere uit een grote hoeveelheid foto's. De originele negatieven van dit materiaal zijn opgenomen in het archief van het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam. Dit negatievenarchief is echter slechts gedeeltelijk ontsloten. Het was dan ook een prettige verrassing dat bij een nadere inventarisatie van het fotomateriaal bij Roald bleek dat er enkele tientallen tot nu toe onbekende foto's van de Lachstern op De Beer tussen het fotomateriaal aanwezig waren. Deze zijn alle in deze tweede uitgave opgenomen. Verder zijn een aantal kleine correcties aangebracht en aanvullingen gepleegd.

December 2015

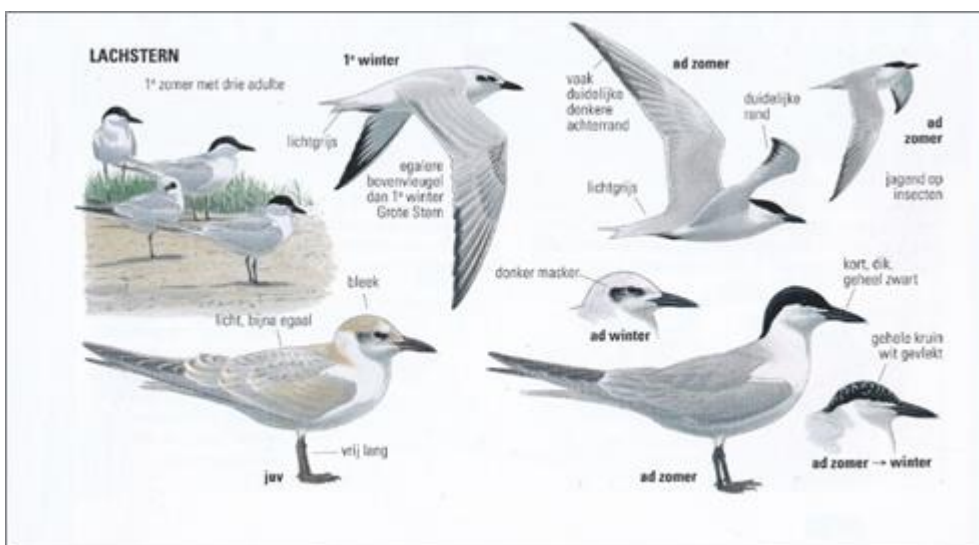
Een bijzondere vogel

De Lachstern (*Gelochelidon nilotica* Gmelin) is in Nederland in een uiterst klein aantal een doortrekker. De vogel was ook in de periode 1931-1958 een zeldzame broedvogel in Nederland. Was, want sinds 1958 zijn in Nederland geen broedgevallen van de Lachstern meer vastgesteld.¹ Wel heeft de Lachstern in 2005 nog een broedpoging gedaan op het Balgzand, Noord-Holland.² De vogel wordt ook weinig gezien in Nederland. De vogelliteratuur geeft door de jaren heen niet meer dan incidentele beschrijvingen van het voorkomen van de vogel in Nederland. De vogel heeft echter altijd zeer tot de verbeelding gesproken. Veel vogelaars hadden (en hebben) de vogel op hun 'verlanglijstje' staan. Een eerdere beschrijving van de geschiedenis van de Lachstern in Nederland is te vinden in *Kustbroedvogels in het Noordelijk Deltagebied*; dit boek besteedt maar liefst vier pagina's aan deze vogel.³

De Lachstern kent een bijzonder groot verspreidingsgebied en komt op alle continenten voor. Noordwest-Europa ligt ongeveer aan de noordgrens van het verspreidingsgebied van de Lachstern in Europa. Het is dus niet verwonderlijk dat de vogel in Nederland zelden wordt aangetroffen. Als het al gebeurt, is dat vooral in de nabijheid van plassen, meren of kustwateren. Daarmee zijn de kustprovincies de aangewezen plaatsen om deze vogels tegen te komen. Er bestaat tegenwoordig alleen nog een broedkolonie aan de monding van de Elbe in Sleeswijk-Holstein.⁴ De vogels die in Nederland worden aangetroffen, zijn veelal doortrekkende exemplaren. In 2002 is hierover een uitvoerige beschrijving, vooral gericht op het noordelijk IJsselmeer-gebied, verschenen.⁵ De Lachstern wordt op wereldschaal niet als een bedreigde soort gezien.⁶ Op Noordwest-Europese schaal is echter al decennia lang sprake van een achteruitgang.⁷

Afbeelding 1 De Lachstern. Let ook op de karakteristieke brede snavel, waaraan de vogel zijn Engelse naam, Gull-billed Tern (zoiets als de Stern met een snavel als een Meeuw), te danken heeft. Foto Eric Kershner.

Afbeelding 2 Illustraties bij het lemma over de Lachstern in de ANWB vogelgids.⁸

Het is de Frerdik Hasselqvist die de eer toekomt, de vogel het eerst beschreven te hebben. Hasselqvist maakte in de jaren 1749 tot en met 1752 uitvoerige reizen naar de Levant en het Midden-Oosten. De aantekeningen daarvan werden na de dood van Hasselqvist door Linneaus gepubliceerd; aanvankelijk in het Zweeds, maar in 1766 ook in het Engels. De vogel werd in deze publicatie opgevoerd als de *Sterna nilotica* of Egyptian Sea Swallow. De soortnaam *nilotica* verwijst hierbij naar de rivier de Nijl.^{9,10} Latham beschreef de vogel in 1785, maar toen onder de naam Egyptian Tern.¹¹ Deze naam verwijst naar de destijds vermoede oorsprong van de vogel.¹² Gmelin beschreef de vogel in 1789 in de achtste uitgave van *Systema naturae* eveneens onder de naam *Sterna nilotica*.¹³ In 1830 volgde een naamsherziening door Brehm; de Lachstern werd tot een apart geslacht gerekend, *Gelochelidon*.¹⁴ Deze geslachtsnaam is opgebouwd uit 'gelos': lach en 'chelidon': zwaluw.

Overigens is er nog wel wat te doen geweest over de Nederlandse naam van de vogel. In het begin werd de vogel Lachzeezwaluw genoemd, waarbij zeezwaluw ooit een gebruikelijke aanduiding was voor wat we tegenwoordig stern noemen. Het was vooral het onderdeel 'Lach' in de naam dat bij sommigen bevreemding opriep. Thijsse schreef er in 1931 in *De Levende Natuur* het volgende over: '[...] maar een nog al vriendelijk „krie, krie", dat op mij echter niet den indruk van lachen maakt. Onze naam Lachstern of Lachzeezwaluw is gewoon de vertaling van het Deutsche Lachseeschwalbe en hoe die naam ontstaan is, dat begrijp ik niet, want de vogel komt in Duitschland al even zelden voor als bij ons'.¹⁵ En het is ook enigszins een vreemde zaak, want zo heet de vogel bijvoorbeeld in het Engels Gull-billed tern, een verwijzing naar de meeuwachtige snavel van de vogel.

Afbeelding 3 De Lachstern, zoals afgebeeld in deel 13 van 'Naturgeschichte der Vögel Deutschlands' van Naumann & Naumann uit 1860; hier *Sterna anglica* genoemd.¹⁶ In Duitsland kwam de vogel in deze tijd onder andere aan de kust van Pommeren en bij het eiland Rügen voor.¹⁷

Afbeelding 4 De Lachstern in 'An Illustrated manual of British birds' van Saunders uit 1889; hier eveneens nog *Sterna anglica* genoemd.¹⁸

De eerste beschrijvingen in Nederland

De eerste vermelding van de Lachstern in een Nederlandstalige publicatie is van de hand van Temminck. Hij noemde de vogel in zijn *Manuel d'ornithologie* uit 1835 *Sterna Anglica*.¹⁹ Hermann Schlegel was echter de eerste die in 1838 de vogel in Nederland aantrof; hij benoemde de vogel nu als 'lach-zeezwaluw'.²⁰ In een artikel in de *De Levende Natuur* van 1897 noemde Thijsse de vogel terloops. Het betrof slechts een korte mededeling van een waarneming: 'Lachzeezwaluw (*Sterna nilotica* Hassel.). 12 Mei '97, Kloosterburen (Groningen).'²¹ En Snouckaert van Schauburg meldde in 1900: 'Twee stuks, ♀ en ♂, werden op 28 April door mij te Hornhuizen (Gr.) gevangen en aan den heer Snouckaert gezonden. Dit is de eerste maal sedert 1897 dat ik exemplaren van deze soort ontvang'.²²

Snouckaert van Schauburg maakte opnieuw melding van de Lachstern in publicaties van 1908 en 1909.²³ Eykman schreef in een overzichtsartikel over meeuwen en stormvogels in Nederland in 1927 over de Lachstern het volgende: 'Een kleine 20 vangsten bekend. In 1925 is gebleken, dat in het Noorden van ons land geregeld exemplaren in den na zomer op den trek voorkomen, waarschijnlijk afkomstig van een paar broedkoloniën, die zich in Denemarken bevinden'. Eykman verwijst voor deze informatie naar een artikel van Van der Meer in de *Clubberichten van de Nederlandsche Vogelkundigen*. Tijnstra was in 1928 in een artikel in *De Levende Natuur* nogal wat stilliger: 'Een tijdlang schijnt hier in den vollen broedtijd de lach van de Lachzeezwaluw (*Gelochelidon nilotica nilotica* (Om.)) gehoord te zijn; tot m'n spijt was ik te laat, om iets naders van 't geval te onderzoeken'.²⁴

Afbeelding 5 Het oudste exemplaar van de Lachstern in de collectie van Naturalis Biodiversity Center, Leiden. Het is tevens de eerste vondst in Nederland. Hermann Schlegel schoot een mannetjesexemplaar van de Lachstern uit een groepje van drie exemplaren in 1838 in het Brassemermeer.²⁵ Foto Naturalis Biodiversity Center.²⁶

Afbeelding 6 De Lachstern zoals afgebeeld in de *Iconographia Zoologica*.²⁷ Bron: Geheugen van Nederland.

Afbeelding 7 Een aantal sternsoorten zoals afgebeeld in 'Natuurlijke historie van Nederland. De dieren van Nederland. Gewervelde dieren' van Schlegel uit 1860.²⁸ In de middelste rij de tweede van boven is de kop van de Lachstern weergegeven.²⁹

De eerste vondst op De Beer

Simon de Jager, de eerste opzichter van De Beer, maakte aan het eind van de jaren twintig voor het eerst melding van Lachsterns op De Beer. De zeldzaamheid van de vogels maakte dat aanvankelijk De Jagers beweringen maar half werden geloofd. Het was Jan Strijbos die het gelijk van De Jager bevestigde. In 1931, toen De Jager meldde dat er Lachsterns op De Beer broedden, vond hij het nest. De gewaarschuwde Strijbos kwam naar De Beer en zag met eigen ogen het nest met de eieren van de Lachstern. Strijbos publiceerde zijn bevindingen in *De Wandelaar* en in *Orgaan van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen*.³⁰ Het artikel in *De Wandelaar* begint als volgt: 'Al een reeks van jaren zag Symon de Jager, de bewaker van de broedkolonies op "de Beer", telkens enkele Lachsterns, die zich ophielden temidden van de vischdiefneder-zettingen. Niemand durfde toen de veronderstelling opperen, dat deze sternsoort hier op den duur zou gaan broeden, er waren er zelfs, die twijfelden aan de vogelkennis van Symon de Jager of het voor een onmogelijkheid hielden een Lachstern temidden van de duizenden vischdiefjes te herkennen. Het bleek echter, dat de bewaker goed had gezien, want toen hij omstreeks midden Juni van dit jaar weer herhaaldelijk de Lachstern waarnam en uit haar gedrag meende te moeten opmaken, dat ze er broedvogel was, heeft hij niet gerust, voordat hij het nest vond. Inderdaad een knap stukje werk en een bewijs, dat hij de soort goed kende'. Thijsse zei hierover in een artikel in *De Levende Natuur* in 1931 dat De Jager 'al jaren achtereen op hem had geloerd'.³¹ Bewijs was er dus nu in de vorm van foto's van Jan Strijbos en, naar verluidt, zelfs een stukje op film door Adolphe Burdet.³² Het broedgeval was blijkbaar zo bijzonder dat het ook een berichtje in de krant aan werd gewijd.³³

Aardig is ook dat Strijbos in zijn artikel de Vogelbescherming uitvoerig complimenteerde: 'Dat de lachstern thans aan de lijst van Nederlandsche broedvogels kunnen toevoegen, hebben we hoogstwaarschijnlijk aan het werk van Vogelbescherming te danken. Sinds De Beer bewaakt wordt, is het aantal vogels er geweldig toegenomen, duizenden en duizenden vogels kunnen er nu ongestoord hun broedsel groot brengen. Toen ik er in 1909 voor het eerst kwam, vonden we er maar enkele klutennesten; thans wordt hun aantal op 500 paren geschat, het aantal vischdiefjes is thans het tienvoudige van vroeger. [...] Maar de toeneming van alle andere vogels op De Beer, vooral ook de vestiging van de groote sterns in 1929, is het gevolg van de rust en veiligheid, waarvoor Vogelbescherming zorg draagt. Ook op de andere door "Vogelbescherming" bewaakte terreinen zien we vermeerdering der broedvogels.' En ook Thijsse had er het volste vertrouwen in, zo blijkt uit een artikel in *De Levende Natuur* van 1931: 'Ongetwijfeld zullen onze vogelspeurders ook op andere plaatsen naar de lachstern uitzien. Voorne heeft ook wel een kansje; daar hebben zich op het breede strand van Natuurmonumenten ook een duizendtal Groote Sterns gevestigd en er is ruimte en rust in overvloed'.³⁴

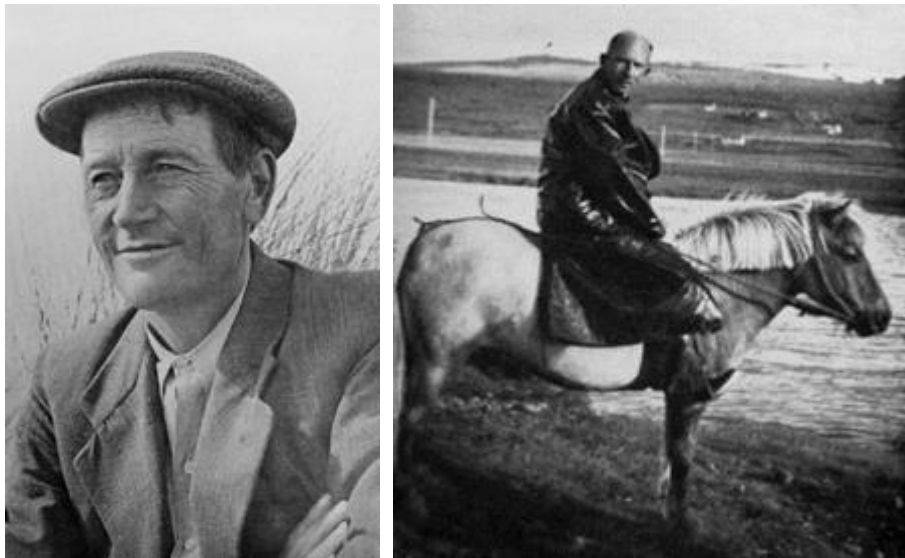
In de jaren na 1931 werd de Lachstern diverse malen op De Beer gesignaleerd, maar broedgevallen konden vooralsnog niet meer worden vastgesteld.³ Zo zijn er meldingen van de bewakers van De Beer voor de jaren 1935 tot en met 1939. Frans Kooijmans maakte melding van een waarneming in 1935. De voorlopig laatste waarneming op De Beer dateerde van 1941 toen zowel opzichter De Jager als de opzichter van Domeinen, Van Doorn, melding maakte van het voorkomen van de Lachstern. In de jaren daarna was het door de oorlogsomstandigheden grotendeels gedaan met vogelwaarnemingen op De Beer.³⁵

DE LACHSTERN.

In den Scheurpolder bij Hoek van Holland, aan de Zuidzijde van den Waterweg, zit thans een lachstern te broeden. Tot heden moet dit soort vogels nog nooit in ons land hebben gebroed.

Afbeelding 8 Het broedgeval van de Lachstern was blijkbaar zo bijzonder dat er zelfs een kort berichtje over in *Het Vrije Volk* van 1 juli 1931 verscheen.

³ Zie ook het hoofdstuk 'Notities over de lachstern op De Beer'.

Afbeelding 9 Links Siem de Jager, de vooroorlogse opzichter van natuurmonument De Beer. Foto S. de Waard. Rechts Jan Strijbos. Beiden waren betrokken bij de vondst van het eerste broedgeval van de Lachstern in Nederland.

Afbeelding 10 Nest van de Lachstern, De Beer, 27 juni 1931 zoals gepubliceerd in het tijdschrift 'De Wandelaar'. Foto Jan Strijbos.³⁶

Afbeelding 11 Nest van de Lachstern, De Beer, 27 juni 1931 zoals gepubliceerd in het tijdschrift 'Orgaan van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen'. Foto Jan Strijbos.³⁷

Afbeelding 12 'De lachstern staande bij zijn nest'. Foto A. Burdet in Thijssse (1931).

Afbeelding 13 'De Lachstern bij zijn nest aan den Hoek van Holland'. Foto A. Burdet in Thijssse (1931).

Afbeelding 14 Nest van de Lachstern, Hoek van Holland, 1931. Foto collectie R. Vlek, mogelijk gemaakt door A. Burdet.

De tweede vondst op De Beer^b

Vele vogelaars spanden zich na de oorlog opnieuw in om nesten van de Lachstern op De Beer te vinden. Het duurde echter tot 1949 voor er weer gedocumenteerde broedgevallen zouden zijn, alhoewel in 1947 en 1948 Lachsterns mogelijk wel gehoord maar niet gezien werden. Zo meldde bijvoorbeeld Wabe Korfmaker, de opzichter van De Beer na de Tweede Wereldoorlog, in zijn verslag over de vogelbevolking over het jaar 1947: 'Zeër zeker kan worden aangenomen dat er 2 lachsterns hebben gebroed.'³⁸ En in een ornithologisch verslag van een excursie op 25 juli 1947 valt te lezen: 'Op het Groene strand twee druk jagende lachsterns'.³⁹ En opzichter Korfmaker maakte in 1948 in zijn rapport over de eerste helft van juni opnieuw melding van lachsterns: 'Er broeden hier ook weer lachsterns, vermoedelijk drie paar, doch zeker twee paar.' Anton van den Oord schreef in een artikel in *In weer en Wind* in 1949 over zijn waarnemingen van de Lachstern in de Spaanse polder bij Rotterdam in 1946, maar ook over de waarnemingen van de Lachstern die hij samen met Simon de Waard op De Beer deed in 1948. Van den Oord: '[...] toen ik plotseling boven mij het bekende "kâjèk" hoorde en opkijkend de van mij afvliegende lachstern nu gemakkelijk kon herkennen aan de grijze bovenstaart.'⁴⁰ En Simon de Waard beschreef in een artikel in *Ardea* in 1950 eveneens zijn waarnemingen in 1948: 'Er toefden toen naar waarschijnlijkheid twee paren, [...]. Elke maal dat wij in de buurt kwamen, vlogen de lachsterns [...] onder alarmerend geroep rond.'⁴¹ Van den Oord en De Waard vonden toen het nest echter niet. Verdere mededelingen van de aanwezigheid van de Lachstern op De Beer kwamen van A. de Jong en H.J.A. de Reuver in hun jaarlijkse overzichten van vogelwaarnemingen aan het bestuur van de Stichting Natuurmonument de Beer.⁴²

In 1949 hadden De Waard en Van den Oord meer succes.⁴³ Aan de Zuidpunt van De Beer vonden zij op 29 mei een nest van de Lachstern met twee eieren erin.⁴⁴ Zij bouwden vervolgens 'op een flinke afstand' een geïmproviseerde schuilhut. Daarbij fatsoeneerde De Waard ook enigszins de omgeving voor zijn foto- en filmwerk: 'nadat ik uit een 5-tal visdiefjesnesten, die op en naast het "lachsternduintje" lagen, de eieren verwijderd had'. Toch waren ze niet de eersten die de Lachsterns in dat jaar op De Beer ontdekten.

Natuurfotograaf Frans Kooijmans, woonachtig in Den Haag, kwam vaak op De Beer.⁴⁵ Hij noteerde in zijn dagboek bij 15 mei: 'Lachsterns weer gehoord en gezien'.⁴⁶ En op 23 mei, dus bijna een week eerder dan de ontdekking van De Waard: 'Bij stelling Brielle twee lachsterns, gaan ook geregeld op de grond bij de kokmeeuwen en visdiefjes. Geen broed gevonden!' Maar het kan zelfs zijn dat opzichter Korfmaker nog eerder was, want hij noteerde in zijn verslag over de eerste helft van mei 1949: '... en nam ik 2 lachsterns waar.' In een artikel in *Het Vrije Volk* van 14 juli werd Korfmaker als volgt opgevoerd: 'Niet de lach van een mens, maar van een vogel. Dat is de lachstern wist hij toen meteen. Daarop is Korfmaker gaan speuren. Hij heeft resultaat gehad. Tweemaal vond hij tussen al die gevlekte jonge vogels ook muisgrijze jongen. Toen had hij zekerheid. Ook de lachstern, de zeldzaamste van allemaal, had hier op zijn vogeleiland dus gebroed.'

De Waard informeerde Kooijmans al direct op de dag van de vondst, 29 mei, zo blijkt uit Kooijmans' dagboek-aantekeningen.⁴⁷ Op 2 juni ging Kooijmans zelf weer naar De Beer. Hij noteerde toen echter: 'Niets van lachstern gehoord of gezien. Later bij veerboot Korfmaker ontmoet. Hij vertelt mij dat lachstern is gevonden. De Waard maakte reeds film ervan'. De Waard was al op 30 mei begonnen met zijn film- en fotowerk. Op 6 juni, Tweede Pinksterdag, vond ook Kooijmans het nest en ook hij zette een schuilhut op en maakte foto's. Uit zijn dagboek: 'Kwart voor 8 uit huis. Half 9 over naar de Beer. Prachtig weer. Nest van lachstern

Afbeelding 15 De Waard (links) en Van den Oord, eind jaren veertig.
Foto collectie H. de Waard.

^b Zie voor een meer gedetailleerde beschrijving aan de hand van notities van bezoekers van De Beer ook het hoofdstuk 'Notities over de lachstern op De Beer'.

gevonden. Schuilhut erbij gezet. Van half 11 tot 3,00 uur in schuilhut. Na 12,00 uur foto's gemaakt Lachstern doet niet veel. "Kew, kew, kew" tegen visdief die te nabij komt. Om 2.00 uur aflossing. Nieuwe broedvogel is veel achterdochtiger. Roept: "kuk, kuk, kuk" '. Een week later, 13 juni, was Kooijmans weer op De Beer, blijkbaar om foto's te maken, want hij rept van een schuillentje. Ook De Waard maakte weer foto's; deze keer van de eieren die op het punt stonden uit te komen.⁴⁸

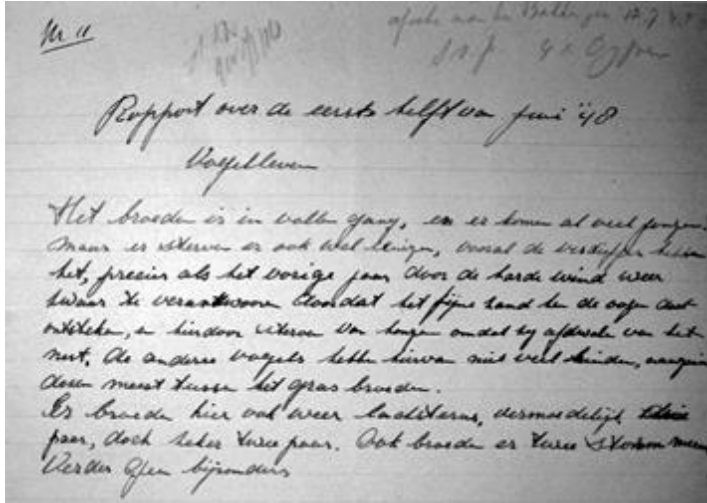
Op 20 juni vonden de opzichters Korfmaker en Stehouwer een tweede nest.⁴⁹ Een dag later bezocht De Waard, samen met opzichter Korfmaker, dit tweede nest, maar het bleek leeg te zijn. Frans Kooijmans ontdekte vervolgens op 24 juni nog een derde nest.⁵⁰ Kooijmans noteerde in zijn dagboek bij 24 juni: 'Half 8 met Rademakers naar de Beer. Rinus Korfmaker en hr. Kist bij lachstern ontmoet. Mag niet meer bij lachstern fotograferen heeft van Oordt j.l. zondag gezegd. Een 2e lachstern met 2 eieren gevonden bij paal 122,5. Twee braakballen bij eerste nest gevonden waarin muizen schedel. Korfmaker heeft één van de braakballen meegenomen. Twee jonge grote sterns geringd'.⁵¹ Het verbod om niet te fotograferen kwam van het bestuurslid van de Stichting Natuurmonument de Beer, Van Oordt. Getuige zijn verdere dagboek-aantekeningen zou Kooijmans zich daar overigens niet al te veel aan gelegen laten liggen.⁵² Het voorval kreeg nog wel een staartje, want het kwam aan de orde in de vergadering van het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer van 4 april 1950. Daar staat onder het punt 'Fotograferen en ringen': 'In het geven van veel fotografeervergunningen wordt een groot gevaar gezien. Bovendien treedt men soms eigenmachtig op. Waarschijnlijk is de heer Kooijmans bij het fotograferen van lachsternesten buiten zijn boekje gegaan. De praktijk leert, dat de nesten dikwijls verstoord worden en dat de vogels verdwijnen. Een uitzondering kan worden gemaakt in bijzondere gevallen, zulks ter beoordeling van de Heren Van Oordt en de Voogd'.⁵³ Kooijmans kreeg er veel later van het bestuur nog een brief over. Hij noteerde in zijn agenda bij 3 mei 1950: 'Brief ontvangen van Stichting de Beer over kiekeken van 3e lachstern in 1949, na verbod van prof. Van Oordt. 's Avonds antwoord hierop gegeven.'⁵⁴

Toen Kooijmans op 29 juni het door hem ontdekte nest weer bezocht, deed hij een merkwaardige ontdekking: 'Half 11 in schuilhut bij visdief, ongeveer 50 m van 2e lachsternnest (dit nest bevat thans één ei, andere ei is uitgehaald ?!?!; er loopt een mannschoenspoor vandaan) ?!?!' Kooijmans zou er in zijn artikel in *Limosa* nog op terugkomen: 'Van dat legsel is tussen 25 en 28 Juni helaas een ei verdwenen. Hoewel in de broedtijd zeer zelden vergunningen tot het betreden van het terrein voor tochten zonder geleide worden afgegeven, is er, gezien het achtergelaten spoor toch iemand bij dat nest geweest, die waarschijnlijk de verleiding niet heeft kunnen weerstaan een der opvallend mooie eieren mede te nemen; vermoedelijk niet eens wetende, dat het een lachsternnest betrof'.⁵⁵ De Waard beschreef de afloop: 'Op 26 Juni ben ik teruggegaan; ik heb toen geen jongen gezien en de Lachsterns, die in de buurt rondvlogen, alarmeerden slechts flauwtjes. Kooijmans deelde mij mede, dat hij op 1 Juli nog een jong van "mijn" nest gezien had en op 9 Juli het enige jong van "zijn" nest. Daarna heeft niemand meer iets van de jonge Lachsterns ontdekt'.⁵⁶ De Waard suggereerde overigens dat de jonge Lachsterns waarschijnlijk 'het er niet levend afgebracht hebben'. De Waard legde de schuld hiervoor bij de Zilvermeeuwen.

De hiervoor beschreven broedgevallen van de Lachsterns op De Beer in 1949 leidde dus tot een reeks van publicaties. Anton van den Oord was de eerste met een artikel in *In Weer en Wind*.⁵⁷ Kooijmans zou zijn ervaringen in een artikel in *Limosa* in 1950 publiceren.⁵⁸ Simon de Waard zou er uiteindelijk drie verhalen aan wijden; in 1950 in *In Weer en Wind* en in *Ardea* en in 1952 in het prestigieuze *British Birds*.⁵⁹ Verder zou De Waard er in krantenartikelen ook nog eens aandacht aan besteden.⁶⁰

Afbeelding 16 Opzichter Wabe Korfmaker op een tekening bij een krantenartikel in de NRC, van 27 mei 1949. Korfmaker zegt in dit artikel: 'Vogelwachter wórd je niet, dat bèn je.'

Afbeelding 17 Het rapport van opzichter Korfmaker over het vogelleven op De Beer in de eerste helft van juni 1948 waarin hij voor de eerste keer melding maakt van de Lachstern; zie de laatste alinea.⁶¹ Bron: Archief van de Stichting Natuurmonument De Beer, Stadsarchief Amsterdam.

Afbeelding 18 Eerste briefkaart van Frans Kooijmans aan Simon de Waard. Op de andere zijde een foto van de Lachstern op 20 juni 1949 gefotografeerd door Frans Kooijmans.⁶² Archief Nederlands Fotomuseum Rotterdam.

Afbeelding 19 Frans Kooijmans op De Beer, 24 juni 1949. Mogelijk bij nest III. Op de achtergrond zijn nog Rommelasperges te zien. Foto waarschijnlijk gemaakt door Rademakers; zie ook volgende afbeelding. Foto collectie R. Kooijmans.

Afbeelding 20 Frans Kooijmans op De Beer, 24 juni 1949. Dit is de dag dat Kooijmans het derde nest van de Lachsterns zal vinden. Let ook op de apparatuur die allemaal wordt meegezeuld. Op de achterzijde staat in het handschrift van Kooijmans: 'Foto van Rademakers'. Foto collectie R. Kooijmans.⁶³

2) Lachstern
De Beer 24 Juni 1949.
een spoor van iemand die er bij geweest was met
stiek naar buiten staande bochten deed me van deze
pdaecte snel terugkomen. Het 2^e ei kwam 5 Juli uit.
Koopm. kent iemand met een auzelij spoor. Het is
wel belaburd dat zoo iets gebeurd is en kennelijk
door iemand die er vrij kon rondlopen. Het is niet
onmogelijk dat er nog een 4^e nest geweest is 1/2 kmidpunt
bij de vischdierenkolonie. 12 Juli alarmeerde 2 lachsterns
dear steeds. Een aan jongen van jons nestdag it hit laats
17 Juli. Het jong van het 3^e nest ringde ik 9 Juli en
was toen 4 dagen oud. Dat alle jongen ongekomen zijn
it niet. hoewel de lachsterns jwaarlij aacht in hun beest
laten. 9 Juli zag ik de lachsterns van jons nest meer dan
een uur lang in rechte lijnen langs de alvingsriet op de hoogte van
het nest.

Afbeelding 21 Tweede kaart van Frans Kooijmans aan Simon de Waard, 24 juni 1949.⁶⁴ Collectie H. de Waard.

Afbeelding 22 Eieren in nest I, 29 mei 1949. Uit De Waard (1950b).

Afbeelding 23 Nest I. Foto F. Kooijmans.

Afbeelding 24 Lachstern die direct neerstrijkt op het nest, 6 juni 1949. Plaat 20, figuur 1 in Kooijmans (1949). Op basis van de omgevingskenmerken zou dit nest I kunnen zijn.

Afbeelding 25 Lachstern bij nest I. Foto S. de Waard. Dia nummer 37 uit de diaserie 'Vogeleiland "De Beer"' van Simon de Waard.^{65,66}

Afbeelding 26 Broedende Lachstern, waarschijnlijk nest I. Foto F. Kooijmans.

Afbeelding 27 Lachsternjong net uit ei, waarschijnlijk nest I, 19 juni 1949. Foto S. de Waard. Uit De Waard (1949).

Afbeelding 28 Lachstern, die voedsel brengt aan pullus (oud 1 dag), waarschijnlijk nest I 20 juni 1949. Plaat 21, figuur 2 in Kooijmans (1949).

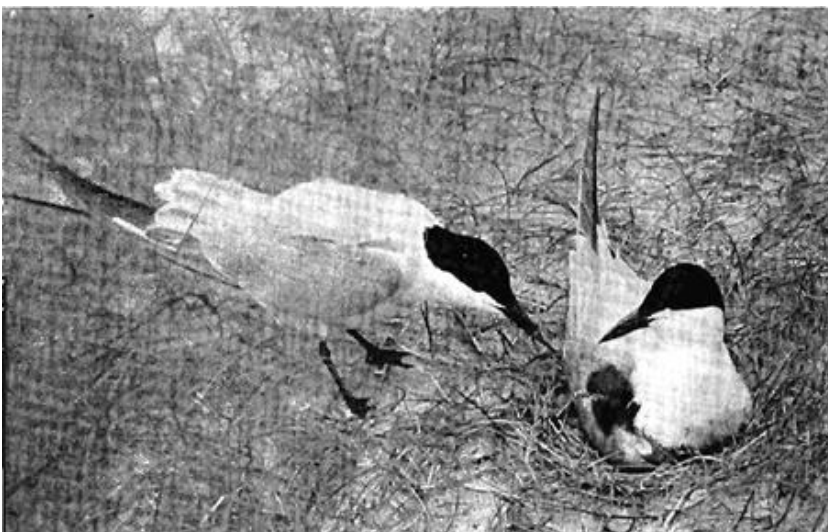
Afbeelding 29 Lachsternjongen, waarschijnlijk nest I, 21 juni 1949. Dia nummer 40 uit de diaserie 'Vogeleiland "De Beer"' van Simon de Waard.⁶⁷ Ook opgenomen in *De Waard* (1950a, 1950b, 1952). Op basis van de tekst in het laatste artikel kan de foto waarschijnlijk worden gedateerd op 20 juni.

Afbeelding 30 Jonge Lachstern wordt gevoerd. Foto S. de Waard. Mogelijk nest I. Dia nummer 38 uit de diaserie 'Vogeleiland "De Beer"' van Simon de Waard.⁶⁸ Deze foto staat ook in *De Waard* (1950a) en zou eveneens worden opgenomen in het artikel van De Waard in het tijdschrift *British Birds* (De Waard, 1952). Op basis van de tekst in *De Waard* (1950b) en in het laatste artikel kan deze foto worden gedateerd op 19 juni.

Afbeelding 31 Opzichter Korfmaker (bij het nest van een Lachstern). Mogelijk nest I. Foto S. de Waard. Dia nummer 39 uit de diaserie 'Vogeleiland "De Beer"' van Simon de Waard.⁶⁹ Ook opgenomen in *De Waard* (1950b).

Afbeelding 32 Jong wordt gevoerd met een insect. Foto S. de Waard. *De Waard* (1950b).

Afbeelding 33 Broedende Lachstern van nest III, 24 juni 1949. Plaat 21, figuur 1 in Kooijmans (1949).

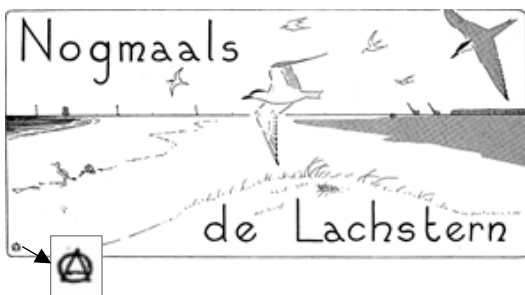
Afbeelding 34 Eieren in het nest III, 25 juni 1949. Plaat 20, figuur 2 in Kooijmans (1949). Deze foto werd ook opgenomen in het boek 'Sea-birds' van Fisher & Lockley.⁷⁰

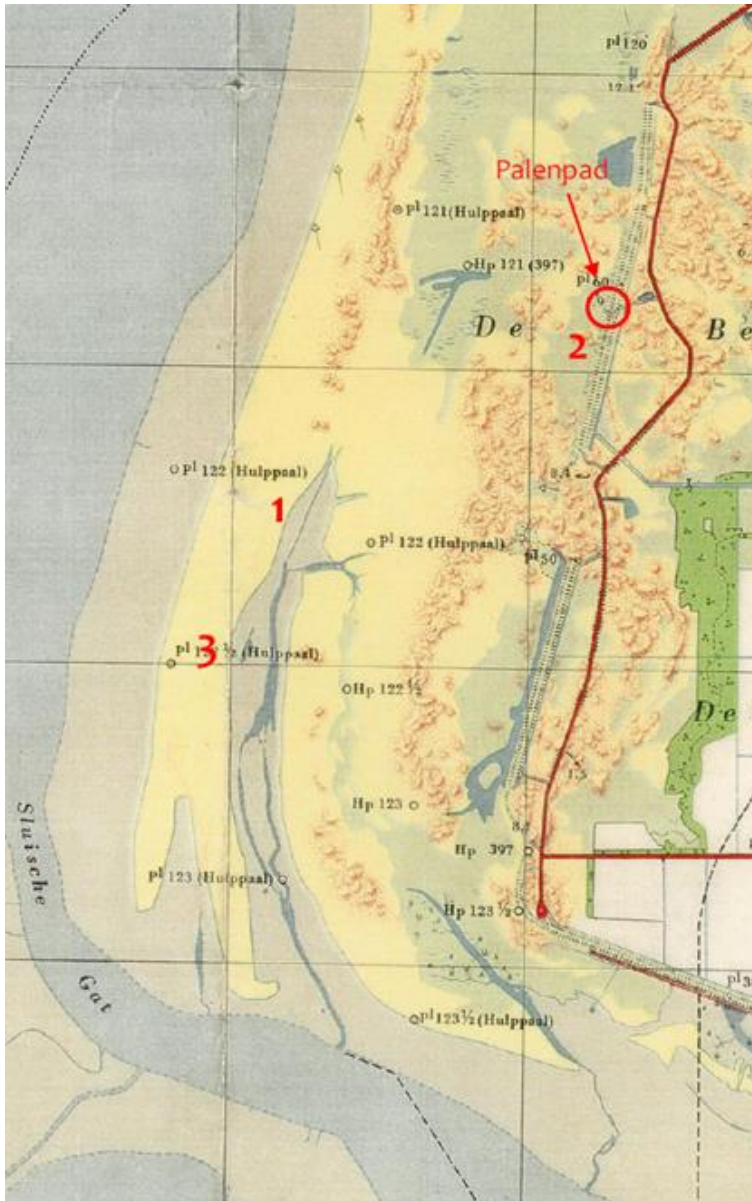
Afbeelding 35 Lachsterns met opengesperde bek als afweer tegen een aanvallende visdief. Links is nog vaag een jong te zien. Onder de straat van de rechter vogel zit een tweede jong. Foto S. de Waard.

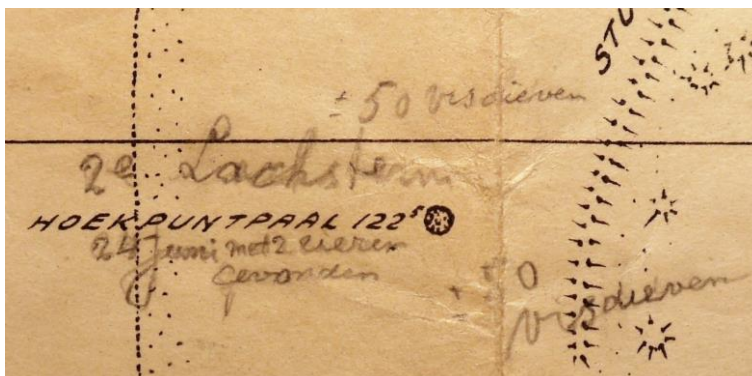
Afbeelding 36 Lachsternfamilie in de omgeving van het nest; waarschijnlijk nest III. Foto S. de Waard. Dia nummer 41 uit de diaserie 'Vogeleiland "De Beer"' van Simon de Waard.⁷¹ Deze foto staat ook in De Waard (1950b) en zou eveneens worden opgenomen in het artikel van De Waard in het tijdschrift 'British Birds'; zie De Waard (1952).

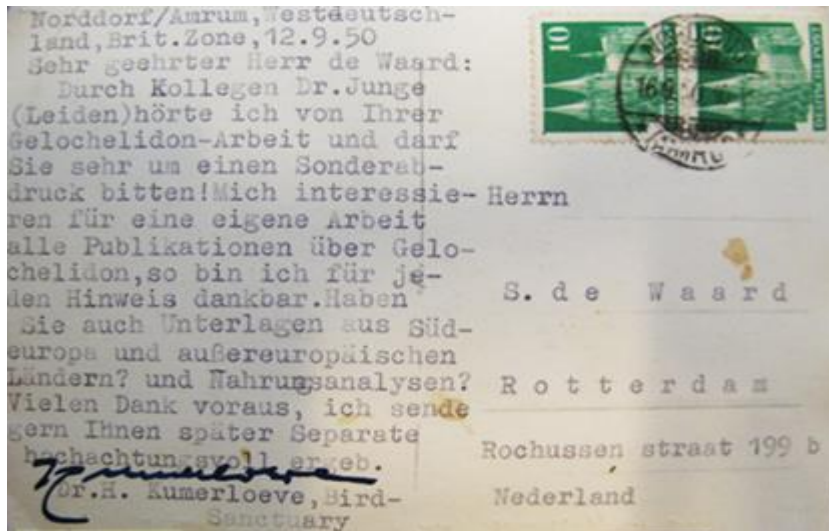
Afbeelding 37 Tekening bij het begin van het artikel van Simon de Waard over de Lachstern in het tijdschrift 'In weer en wind'.⁷² De tekenaar is te herkennen aan het signatuur linksonder; het gaat om Anton van den Oord. Van den Oord maakte ook onder andere de tekeningen bij de vijfdelige artikelenreeks van de Waard over de Beer.⁷³

Afbeelding 38 Kaart van De Beer met daarop aangegeven de mogelijk locaties waar zich de broedevallen van de Lachstern hebben voorgedaan. Deel van de topografische kaart 37A, herziene versie uit 1957.⁷⁴

Afbeelding 39 Aantekeningen van Frans Kooijmans op een kaart van De Beer. Hierop de aanduiding van een van nesten van de Lachstern. Kooijmans spreekt hier van het tweede nest. Dit is echter het derde nest; voor een nadere uitleg hiervan zie de tekst. Overigens bevestigt deze kaart dat de locatie van het nest op afbeelding 38 ongeveer juist is. Kaart collectie R. Kooijmans.

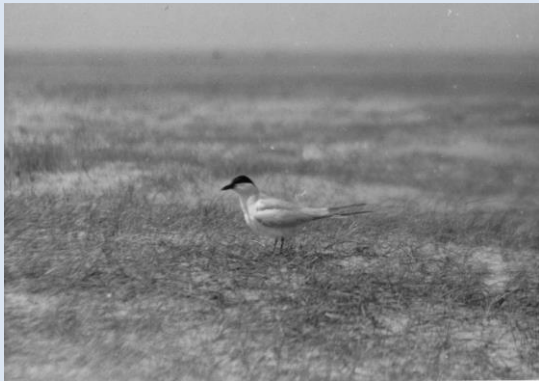

Afbeelding 40 Het broedgeval van de Lachstern trok ook internationaal de aandacht getuige deze briefkaart van Hans Kumerloeve aan De Waard. Collectie H. de Waard.⁷⁵

Aanvullend materiaal uit het archief van Roald Kooijmans, november 2015.

Alle foto's (en de bijbehorende dateringen) zijn van Frans Kooijmans.

1. Foto's van 6 juni 1949, nest I (en omgeving). Op basis van wat hiervoor is besproken, moet het om nest 1 moet gaan.

1. Foto's van 6 juni 1949, nest I (en omgeving) (vervolg).

2. Foto's van 18 juni 1949, nest I.

2. Foto's van 18 juni 1949, nest I (vervolg).

3. Foto van onbekende datum (links) respectievelijk 28 juni 1949, nest III.^c Op basis van het filmnummer (207) zou de datum dan na 18 juni (film 206) en 28 juni moeten liggen. De rechter foto geeft mede een indicatie voor de ligging op relatief korte afstand van de zee. Op de achtergrond zijn namelijk de Rommelasperges zichtbaar die in het laagwatergebied stonden. Daarom zijn deze foto's aan het derde nest gekoppeld.

4. Foto's van 29 juni 1949, omgeving nest III. Op de voorgrond een visdief.

^c Kooijmans noemt dit in zijn aantekeningen het tweede nest. Roald Kooijmans merkt op dat de datering van deze foto's mogelijk niet correct is. Welsiwaar

4. Foto's van 29 juni 1949, omgeving nest III (vervolg).

5. Foto's van 5 juli 1949, mogelijk nest III.

6. **Niet-lachsterns.** De schuilhut (links, juni 1949, bij nest III) die Frans Kooijmans gebruikte om van nabij opnames van de nesten van de Lachstern te maken. De 'uitbouw' aan de linkerkant was bedoeld om ook met het 'telekanon' vanuit de schuilhut foto's te kunnen maken. Het 'telekanon' (rechts, opgesteld op het strand van De Beer) was een door Kooijmans zelf gebouwde telelens.

Aanvullend materiaal van de Stichting Natuurmonument De Beer, november 2015.

De Stichting Natuurmonument De Beer heeft in het begin van de jaren vijftig twee boekjes uitgebracht met twaalf 'snapshots' over De Beer, meest vogels. In een van de mapjes zit een foto van een Lachstern. Het is niet bekend wie de foto heeft gemaakt en wanneer. Op de achterzijde staat slechts 'Lachstern (zeer zeldzame broedvogel)'.

En daarna

Ook in de jaren 1950 tot en met 1956 kwam de Lachstern in kleine aantallen op De Beer tot broeden (tabel 1). Enige ophef werd er echter niet meer over gemaakt. Geen artikelen meer, alleen nog ornithologische meldingen via de gebruikelijke kanalen. Zo bijzonder was het blijkbaar na die eerste keer niet meer. In de jaren 1957 en 1958 werd de Lachstern ook nog op De Beer aangetroffen, zij het ook al niet meer als broedvogel. Daarna was het helemaal afgelopen met de Lachstern op De Beer. Overigens zette niet snel daarna de onttakeling van De Beer in voor de aanleg van Europoort. De Beer zou uiteindelijk sluiten op 1 januari 1964. Het laatste broedgeval van de Lachstern in Nederland was in 1958.⁷⁶ In mei 2005 is er op het Balgzand in Noord-Holland nog een mislukte broedpoging geweest.⁷⁷

De Lachstern is in Nederland altijd een bijzonder vogel gebleven die slechts in beperkte aantallen voorkwam en voorkomt.⁷⁸ Het is ook vogel waarvan we op basis van het aantal waarnemingen mogen stellen dat de omstandigheden er voor de Lachstern niet beter op zijn geworden. Lachsterns zijn, in tegenstelling tot andere sterns, eerder roofvogels dan visetende vogels. Ze gedijen daarom goed in overgangszones van zee naar land, zoals dynamische estuaria met een achterland met reptielen, muizen en jonge vogels. Het is het type ecosysteem dat al decennia onder druk staat; niet alleen in Nederland maar ook in Denemarken en het noorden van Duitsland.⁷⁹ Ook de nabijheid van kolonies van Visdiefjes, Grote Sterns of Kapmeeuwen – als bescherming tegen predatoren – wordt als een belangrijkste vereiste gezien.⁸⁰ Al met al zal de status van de vogel in Noordwest-Europa er in de afgelopen decennia niet beter op zijn geworden.

Tabel 1 Voorkomen van de Lachstern op De Beer, 1927-1958. ¹⁾

Jaar	Omschrijving
1927	Mogelijk aanwezig
1931	Eén bewezen broedgeval; aantal jongen onbekend
1934	Waargenomen
1935	Waargenomen
1936	Waargenomen
1937	Waargenomen
1938	Twee exemplaren
1939	Waargenomen
1941	Vier exemplaren
1947	Twee exemplaren
1948	Waargenomen; mogelijk gebroed
1949	Twee, mogelijk drie broedgevallen; zeker drie jongen
1950	Drie broedgevallen; drie jongen
1951	Drie, mogelijk vier broedgevallen; vier jongen
1952	Drie, mogelijk vier broedgevallen; zeker één jong
1953	Twee broedparen; mogelijk twee jongen
1954	Drie, mogelijk vier broedgevallen; zeker twee jongen
1955	Twee, mogelijk drie broedgevallen; zeker één jong
1956	Mogelijk een broedpaar
1957	Waargenomen
1958	Waargenomen

1) Voor een uitvoerige, jaarsgewijze toelichting zie het volgende hoofdstuk.

Afbeelding 41 Nest van de Lachstern, juni 1951. Foto F.P.J. Kooijmans gepubliceerd.⁸¹

Notities over de Lachstern op De Beer^d

1927

- Tijmstra, artikel *De Levende Natuur*. 'Een tijdlang schijnt hier in den vollen broedtijd de lach van de Lachzeezwaluw (*Gelochelidon nilotica nilotica* (Om.)) gehoord te zijn; tot m'n spijt was ik te laat, om iets naders van 't geval te onderzoeken'.⁸²

1931

- Strijbos, twee artikelen; in *De Wandelaar* onder de titel 'Een nieuwe broedvogel in Nederland' en in *Orgaan van de Club van Nederlandsche Vogelkundigen* onder de titel 'De lachstern, *Sterna gelochelidon* K1., broedvogel in Nederland'.⁸³
- Thijsse, twee artikelen in *De Levende Natuur* onder de titel 'Alweer een nieuwe broedvogel' respectievelijk 'Onze nieuwe gasten'.⁸⁴
- Van Oordt in een kort stukje in *Ardea*.⁸⁵ 'De Lachstern, die gedurende de laatste jaren dikwijls als doortrekker in ons land geconstateerd werd, heeft in 1931 voor het eerst bij ons gebroed en wel in een paar aan den Hoek van Holland, waar de bewaker, S. de Jager, vroeger de soort in Mei, doortrekkende, en thans voor het eerst broedende waarnam. De heeren Schimmelpenninck van de Oye en Haverschmidt bezochten de broedplaats op 4 Juli. De heer Haverschmidt meldt mij hierover: "De Lachstern maakte zich toen wij in de buurt van het nest kwamen al spoedig kenbaar aan zijn karakteristiek, ongeveer als "kawè, kawè" klinkend geluid. Tusschen de alarmeerende Vischdieven viel de forsche vogel onmiddellijk op door zijn korten staart, vrij breede meeuwachtige vleugels en den plompen, geheel zwarten snavel. Van onderen bezien leken de vleugeltoppen aan de onderzijde donker. Het legsel bestond uit 2 eieren, die zonder eenig nestmateriaal in een ondiep kuiltje in het zand lagen. Het is echter niet onmogelijk dat er wel een nest geweest was, doch dat dit door het stuivende zand geheel bedekt was geworden. Slechts een Lachstern liet zich zien en hooren en nadat wij op eenigen afstand waren gaan liggen, zagen wij den vogel reeds weer op zijn nest zitten, waarbij thans vooral de dikke geheel zwarte snavel goed te zien was. Eenige dagen tevoren was hij door den heer Burdet gefilmd. Uit het feit, dat jonge, vlugge Lachsterns door de oude vogels gevoed worden, mag men niet de conclusie trekken, dat de soort in de nabijheid zou gebroed hebben, omdat deze soort evenals de Grootte Stern gewoon is de jonge exemplaren ver van de broedplaatsen nog steeds te voeden. De dichtstbijgelegen broedplaatsen van deze soort vindt men in Jutland, Beijeren en de Camargue. Een goede foto van dezen vogel bij het nest staat in *Ardea*, Dl. 16, 1927 en van het legsel in het *Orgaan v. d. Club v. Ned. Vogelkundigen*, Dl. 4, afl. 1, 1931'.⁸⁶

1934

- F. Kooijmans. Agenda-aantekeningen.⁸⁷ **25 juli** 'Aan 'de Punt' lachstern gehoord en gezien.'^e

1935

- F. Kooijmans. Agenda-aantekeningen. **10 aug** 'Ca. 20 lachsterns over in Z.W. richting boven moeras. Steeds roepend (lachend): "gurr". Snavel zeer opvallend.'

1936

- S. de Jager. Wekrapporten.⁸⁸ **25 mei** 'Lachstern tussen de grote sterns aan de Zuidpunt'.
- Stichting Natuurmonument De Beer. Jaarverslag 1936.⁸⁹ 'Nesten van zeldzame vogels werden in 1936 niet aangetroffen; wel werd herhaaldelijk een lachstern gehoord'.

1937

- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1937.⁹⁰ 'Van de zeldzame vogels voor Nederland die soms op "de Beer" gebroed hebben, werden geen nesten aangetroffen. Dit geldt o.m. voor de Lachstern en den kleinen Bonten Strandloper. Beide soorten werden evenwel op "de Beer" waargenomen.'

1938

- S. de Jager. Wekrapporten. **91** 21 mei 'Lachstern.' 26 mei 'Twee lachsterns aan de Zuidpunt.' 11 juni 'Twee lachsterns.'
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1938.⁹² 'De aanwezigheid van een of twee lachsterns werd enkele malen geconstateerd, doch van broedpogingen is ook nu weer niets gebleken.'

^d Zie ook het afzonderlijke bijlagedocument 'Transcripties van artikelen over de lachstern op De Beer'.

^e Met 'de Punt' wordt de Zuidpunt van De Beer bedoeld.

- S. de Waard. 'Waarnemingen op "De Beer", 1938'.⁹³ 12 juni 'Op het strand voor het Bakengat een paartje lachsterns.'
- J. Drijver. 'Mededeelingen over den vogelstand van De Beer over het jaar 1938'.⁹⁴ 'De aanwezigheid van twee lachsterns werd enkele malen geconstateerd, doch van broedpogingen is ook nu weer niets gebleken'.

1939

- S. de Jager & J.P Bouma. Weekrapporten.⁹⁵ **4 mei** 'Lachstern aan de Zuidpunt.' **6 juni** 'Twee lachsterns.'
- S. de Jager & J.P Bouma. Jaarverslag 1939. Broedseizoen.⁹⁶ 'Enkele malen op en boven het terrein.'

1941^f

- S. de Jager. weekrapporten.⁹⁷ **6 juli** 'Deze dag zag ik vier Lachsterns, alle oude vogels. Waarschijnlijk zijn deze vogels reeds op de trek.' **19 augustus** 'Twee lachsterns die vertrokken.'
- T. van Doorn. Verslag broedseizoen 1941.⁹⁸ 'De aanwezigheid van vier exemplaren werd eenmaal vastgesteld.'

1947

- W. Korfmaker. Verslag over de maand juli.⁹⁹ 'Wij ontdekten een paartje lachsterns. Dit is de eerste maal dat ik deze vogel zag, aangezien ik hem niet kende, doch wel eens een vreemd geluid tussen de sterns had waargenomen. Dit bevestigde tevens het vermoeden van de heren Brouwer en Jonge die ook meenden de lachsterns te hebben waargenomen. Ik kan nu mededelen dat het zeker 2 paartjes zijn. Dit kon ik waarnemen daar er 3 bij elkaar vlogen en dat ik een minuut later een vierde ontdekte. Verder geen bijzonders.'¹⁰⁰
- W. Korfmaker. Verslag over de vogelbevolking.¹⁰¹ 'Zeer zeker kan worden aangenomen dat er 2 lachsterns hebben gebroed.'
- Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1947 tot en met 1951.¹⁰² 'Op 20 Juni 1947 werden op de Beer 2 alarmerende ex. opgemerkt tussen talrijke Kapmeeuwen en Visdiefjes. Ondanks goed zoeken werd geen nest gevonden (Limosa 21, p. 59).'
- Braaksma in een overzicht van de vogelbevolking 1929-1949.¹⁰³ 'In 1947 waarschijnlijk 2 broedparen.'

1948

- A. van den Oord in het artikel 'Iets over de lachstern'.¹⁰⁴ '[...] wel in 1948 op De Beer, waar we in het broedseizoen regelmatig een of meer vogels waarnamen. De eerste maal, op 30 Mei, zat ik, nadat ik m'n vriend De Waard in de schuilhut gebracht had, aan de voet van een duin even een stukje te eten, toen ik plotseling boven mij het bekende "kâjèk" hoorde en opkijkend de van mij af vliegende lachstern nu gemakkelijk kon herkennen aan de grijze bovenstaart. Met de kijker kon ik het dier volgen, tot het neerstreek.' En: 'Om de grote sterns niet te verstoren, hebben we op deze plaats niet naar een eventueel nest gezocht.' Zie echter ook de weergave van het gebeurde door De Waard hieronder!
- S. de Waard in het artikel 'Drie broedparen van de Lachstern, *Gelochelidon nilotica* (Gm.), op "De Beer", Rozenburg, in 1949'.¹⁰⁵ 'In 1948 namen A.M. van den Oord en schrijver dezes tijdens het broedseizoen herhaalde malen Lachsterns waar boven de strandvlakte van het natuurmonument "De Beer" op het eiland Rozenburg. Er toefden toen naar alle waarschijnlijkheid twee paren, waarvan het eene zich geregeld vertoonde in de omgeving van het zgn. Palenpad en het andere aan de Zuidpunt. Elke maal dat wij in de buurt van deze plaatsen kwamen, vlogen de Lachsterns, samen met de in de omgeving broedende Visdiefjes (*Sterna hirundo* L.), Kapmeeuwen (*Larus ridibundus* L.) en Grote Sterns (*Sterna sandvicensis* Lath.) onder alarmerend geroep rond. De mogelijkheid bestaat dus, dat de soort reeds in 1948 op De Beer gebroed heeft; wij hebben toen echter geen nest kunnen vinden en ook de bewakers, die van de aanwezigheid van de vogels op de hoogte waren, zijn daarin niet geslaagd.'
- F. Kooijmans. Agenda-aantekeningen.¹⁰⁶
- A. de Jong. Verslag van de Vogelwaarnemingen op het Natuurmonument "de Beer" over het jaar 1948. **16 juni** 'Op het groene strand herhaaldelijk Lachstern gezien.' **26 juni** '1 Paartje Lachsterns op het groen strand. Nadien deze soort herhaaldelijk op vrijwel dezelfde plaatsen ontmoet, zodat mag worden aangenomen dat deze soort op de Beer minstens 2 legsels had. De nesten evenwel niet gevonden.'
- H.J. A. de Reuver. Vogelwaarnemingen de Beer 1948.¹⁰⁷ **16 juni** 'Strand: lachstern gehoord en gezien.'
- W. Korfmaker. Rapport over de eerste helft van juni '48.¹⁰⁸ 'Er broeden hier ook weer lachsterns, vermoedelijk drie paar, doch zeker twee paar.'

^f Over 1940 geen mededelingen over de lachstern.

- W. Korfmaker. Rapport over de 2e helft van de maand juli 1948.¹⁰⁹ [...] en ook zag ik deze week nog 3 lachsterns.¹¹⁰
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1948, Bijlage III, Verslag over de vogelbevolking door W. Korfmaker.¹¹¹ ‘Zeer zeker kan worden aangenomen, dat er 3 paar lachsterns hebben gebroed, hoewel ik geen nest heb gevonden. Ik heb echter kunnen waarnemen, dat vliegklare jongen door de ouders werden gevoed.’
- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1947 tot en met 1951.¹¹² ‘In 1948 heeft de soort waarschijnlijk op de Beer gebroed’.
- Braaksma in een overzicht van de vogelbevolking 1929-1949.¹¹³ ‘In 1948 3 paar.’

1949

- W. Korfmaker. Rapport over de eerste helft van mei 1949.¹¹⁴ [...] en nam ik 2 lachsterns waar.’
- W. Korfmaker. Rapport over de tweede helft van mei 1949.¹¹⁵ ‘De Heer Simon de Waard ontdekte het nest van de Lachstern.’
- A. de Jong. Verslag van de Vogelwaarnemingen op het Natuurmonument “de Beer” over het jaar 1949.¹¹⁶ **7 juni** ‘Nest van Lachstern met 2 eieren, waarbij tevens enkele braakballetjes.’ **2 juli** ‘Lachsterns hadden 2 jongen.’
- W. Korfmaker. Rapport over de tweede helft van juni 1949.¹¹⁷ ‘Door de heer Stehouwer en mij werd de tweede lachstern met jongen waargenomen.’
- W. Korfmaker. Rapport over de tweede helft van juli 1949.¹¹⁸ [...] terwijl ook de Lachstern zijn angstig lachgeluid doet horen.’
- F. Kooijmans. Agenda-aantekeningen. **15 mei** ‘Lachsterns weer gehoord en gezien.’ **23 mei** ‘Om 9.00 uur over naar de Beer. Prachtig weer. Enige foto's aan plas van slobbeend. Bij stelling Brielle twee lachsterns, gaan ook geregeld op de grond bij de kokmeeuwen en visdiefjes. Geen broed gevonden! Foto's van grote sternkolonie. Foto van werkzaamheden aan de dam naar Oostvoorne. Om 5.00 uur terug.’ **29 mei** ‘De Waard vindt lachsternnest I’. **2 juni** Half 11 over naar de Beer. Schuilentje bij visdiefje. Bij Zilvermeeuwenpiek 12 lepelaars, vliegen op en gaan naar robbenplaat. Van 12,00 uur tot 3,00 uur bij visdiefje. Een aantal aardige opnamen gemaakt. Niets van lachstern gehoord of gezien. Later bij veerboot Korfmaker ontmoet: Hij vertelt mij dat lachstern is gevonden. De Waard maakte reeds film ervan. **6 juni** ‘2e Pinksterdag 1949. Kwart voor 8 uit huis. Half 9 over naar de Beer. Prachtig weer. Nest van lachstern gevonden. Schuilhut erbij gezet. Van half 11 tot 3.00 uur in schuilhut. Na 12.00 uur foto's gemaakt. Lachstern doet niet veel. “Kew, kew, kew” tegen visdief die te nabij komt. Om 2.00 uur aflossing. Nieuwe broedvogel is veel achterdochtiger. Roept: “kuk, kuk, kuk”.’ **13 juni** ‘Somber regenachtig weer. Naar de Beer. Om 9.00 uur over. Om 11.00 uur in schuilentje bij lachstern. Geregeld twee vogels aanwezig. Geen zichtbaar verschil. In de buurt thuishorende visdieven komen nog al eens attaqueren. Lachstern blijft meestal op grond staan en weert met opgeheven snavel af, onder: “kew, kew, kew”geroep. Tegen half 2 onverwacht aflossing, terwijl voorheen enkele malen niet broedende vogel zich kwam opdringen. Opvallend dat wegvliegende vogel niet zeewaarts, doch landwaarts vliegt. Een tweede lachstern hoorde ik veel zuidelijker bij klutenkolonie, ongeveer bij paal 122,5.’ **17 juni** ‘Om 8.15 uur over. De Waard naar lachstern. Eieren aangepikt. Zelf naar grote stern. Ongeveer 500 nesten. Omgeving paal 123. Enkele overzichtfoto's gemaakt op 13/18. Van half 11 tot half 1 in schuilhut, daarna enkele opnamen bij dwergstern.’ **18 juni** ‘Om 12.15 uur over naar de Beer. Zwaar bewolkt. Lachstern bar schuw geworden. Eieren nog niet uit, wel gaatje in ei. Hoor geregeld zacht piepen. Oude lachsterns erg onrustig: “klèk, klèk, klèk”, “kwajok, kwajok” en “tekke'tek, tekketek”’. **20 juni** ‘Naar de Beer. Lachstern gekiekt. Tweede jong komt net uit. Korfmaker en Stehouwer ^g vinden 2e lachstern met Prinsen. Brouwer en van Oordt aanwezig.’ **22 juni** ‘s Middags naar de Beer. Lachstern met jongen gekiekt. Geen braakballen. Over Maassluis terug. Om 9.00 uur thuis.’ ^h **24 juni** ‘Half 8 met Rademakers naar de Beer. Rinus Korfmaker en hr. Kist bij lachstern ontmoet. Mag niet meer bij lachstern fotograferen heeft van Oordt j.l. zondag gezegd. Een 2e lachstern met 2 eieren gevonden bij paal 122,5. Twee braakballen bij eerste nest gevonden waarin muizen schedel. Korfmaker heeft één van de braakballen meegenomen. Twee jonge grote sterns geringd.’ ⁱ **25 juni** ‘s Middags half 2 met J. Talen over naar de Beer. Via Kievitenwei naar dijk Palenweg en

^g W. Korfmaker, opzichter van De Beer, en Stehouwer, hulpbewaker van De Beer.

^h Wie Prinsen is, is niet bekend. G.A. Brouwer en Prof. G.J. van Oordt waren in deze periode beiden bestuurslid van Stichting Natuurmonument De Beer.

ⁱ ‘Rademakers’ = A. Rademakers, tandarts in Nijmegen. Kooijmans had Rademakers leren kennen tijdens zijn periode van krijgsgevangenschap in Arschersleben, Duitsland, waar hij als dwangarbeider te werk was gesteld (R. Kooijmans, persoonlijke mededeling d.d. 4.12.2015). ‘hr. Kist’ = J. Kist; zie Voous (1995), p. 300-302.

naar 1^e lachstern broedplaats. Geen jongen gezien en oude vogels evenmin; ook niet gehoord!! Bij ze lachstern foto van legsel gemaakt. Via grote sterns naar zilvermeeuwen en binnendoor terug. Tegen half 6 bij Korfmaker. Om 6.00 uur a/d Hoek. Om 7.00 uur thuis.’ ^j **29 juni**. ‘Om 9,00 uur over. Zwaar bewolkt. Tegen 10,00 uur zeer lichte regen. Half 11 in schuilhut bij visdief, ongeveer 50 m van 2e lachsternnest (dit nest bevat thans één ei, andere ei is uitgehaald ?!?!; er loopt een mannenschoenspoor vandaan ?! Foto's gemaakt van visdieven in de kleine kolonie. Bij lachstern zeer rustig. Ongeveer half 12 komen twee lachsterns en strijken neer. Even later een aflossing. Van een jong is niets te zien. Oude vogels laten weinig geluid horen. In grote sternkolonie jongen geringd met nrs. 223021 tot...31 en 223032 een adult grote stern gevangen vanuit schuiltentje.’ **1 juli** ‘s Middags met Carl naar de Beer. ^k Mistig. Na 4.00 uur komt zon weer. In omgeving lachsternnest zien we een lachstern jagen boven strand, al zoekend heen en weer vliegend, duikt plots neer en pakt een donsjong van de grond, vliegt er mee weg en laat het weer vallen; het leeft nog. Dit herhaalt zich nog 3x. Als ik nu naar jong loop vind ik het dood op rug liggen. Het is een jonge kluut van één dag oud. Daarna zien we lachstern steeds over strand jagend vliegen en af en toe iets opnemen. In de grote sternkolonie geringd de nrs. 223033 t/m 223050.’ **2 juli** ‘Om 12.15 uur over naar de Beer. Van Oordt op de Beer. Geen jagende lachsterns. Tien grote sterns geringd nrs. 223051 t/m 223060.’ **5 juli** ‘Naar de Beer. ‘s Middags zeer harde wind, af en toe regen. Ei van lachstern is uitgekomen.’ **9 juli** ‘Om 12.30 uur over naar de Beer. Jonge lachstern geringd met 223100. Oude lachsterns van het de Waard nest steeds naar insekten zien jagen.’ **12 juli** ‘Met Chiel naar de Beer. Zeer warm. Foto's van dam door Brielse Maas. Lachsterns gehoord en gezien aan begin Nieuwland.’ **17 juli** ‘Half 10 over naar de Beer. Zeer druk met bezoekers (badgasten enz.). Schuilhut bij visdiefje aan de Zuidpunt. Lachstern even gehoord. Half 4 terug. Net voor de regen thuis.’ **20 juli** ‘Schuiltentje terug gehaald. Lachsterns nog op de bekende plaatsen aanwezig. Jagend. Ook aan de Punt. Twee stuks gezien.’ [] ^l **7 augustus** ‘Om 12.00 uur naar de Beer. Geen vogels, behalve zilver op de broedplaatsen. Lachstern was aan de Zuidpunt aanwezig op het slik. Riep bij het neerstrijken: “kawojt, kawojt, kawotje, wutje, wutje, wutje, wutje”. Ca. 95 jonge zilver op Groene Strand bij kolonie. Gedeelte kon nog niet vliegen.’ **12 augustus** ‘Gees met kinderen en mw. Rosseel naar de Beer. Simon de Waard niet thuis getroffen. Zijn manuscript van lachstern tussen de deur geschoven. Foto's voor Korfmaker en Stehouwer afgegeven bij Korfmaker.’¹¹⁹

- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1949, Bijlage III, Verslag over de vogelbevolking door W. Korfmaker.¹²⁰ ‘2 paar; hiervan zijn de eieren uitgekomen; 1 nest met 1 ei, vermoedelijk niet uitgekomen.’
- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1947 tot en met 1951.¹²¹ ‘[...] in 1949 werden 3 nesten gevonden (Ardea, 37, p. 161 e.v. en Limosa 22, p. 342 e.v.).’^m
- Kooijmans, artikel in *Limosa* onder de titel ‘Nieuwe broedgevallen van de lachstern in Nederland’.¹²²
- Van den Oord, artikel in *In Weer en Wind* onder de titel ‘Iets over de lach stern’.¹²³

1950

- F.F.J. Kooijmans, Agenda-aantekeningen.¹²⁴ **29 mei** [met Carl] ⁿ ‘Later ook van lepelaar en lachstern. Van lachstern bevindt zich: één nest op Nieuwland met 2 eieren en één nest met 1 ei. Totaal zouden er drie nesten zijn!’ **10 juni** [met Westbroek] ‘En zijn half 4 aan de Zuidpunt op de Beer. Twee lachsternnesten gezien: één nest met 1 ei en 1 jong; andere nest 1 enkel ei.’ **13 juni** [met Veenman] ‘Van de lachsterns: één nest waar 1 ei in lag heeft thans jong van ± dag; één nest met 1 jong van enkele dagen + 1 ei; één nest met 2 eieren.’ **20 juni** [met Carl] ‘Twee jonge lachsterns geringd met de nrs. 224524 (± 3 dagen oud); 224525 (± 3 dagen oud)’. Eén ei is nog niet uit, dus moeten er nu 4 jongen zijn’. **25 juni** ‘Geringd met nrs. 224526 jonge lachstern ± 1 week oud.’ **2 juli** ‘Jonge lachstern ring nr 224525 gekiekt, ± 3 weken oud.’ **4 juli** [met v. Dedem] ‘[...]’^o naar Zuidpunt, lachsterns.’ **16 juli** ‘Lachstern alarmeerde nog aan de Punt’. **23 juli** ‘[...]’ naar Punt. Alarmerende lachsterns.’
- G.J. van Oordt, Natuurhistorisch dagboek.¹²⁵ **28 mei** ‘(c/1, c/2) 2 legsels Lachstern., tussen kapmeeuwen en sterns, 3 ex. gezien’. **19 juli** ‘Lachstern met voedsel voor juv.’
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1950, Bijlage III, Verslag over de vogelbevolking naar gegevens van bewaker Wabe Korfmaker.¹²⁶ ‘3 nesten gevonden, 2 nesten met 2 eieren en 1 nest met 1 ei; later bij de Maas al tamelijk grote jongen zien voeren door de oude vogels.’^p

^j Wie J. Talen is, is niet bekend.

^k Waarschijnlijk Carl van 't Oever.

^l Kooijmans was op vakantie van 23 juli tot en met 6 augustus.

^m De Waard (1950) respectievelijk Kooijmans (1949).

ⁿ Carl = Carl van 't Oever.

^o Mogelijk baron F.K. van Dedem; zie ook Voous (1995), p. 204.

^p Met de Maas bedoelde Korfmaker de Brielsche Maas.

- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1947 tot en met 1951.¹²⁷ 'In 1950 hier wederom 3 broedparen, de nesten lagen enige meters van elkaar verwijderd en bevatten resp. 1 en 2 maal 2 eieren, die allen goed zijn uitgekomen (Kooijmans).'
- De Waard, twee artikelen; in *Ardea* onder de titel 'Drie broedparen van de Lachstern (*Gelochelidon nilotica* (Gm.)' op "De Beer", Rozenburg, 1949' en in *In Weer en Wind* onder de titel 'Nogmaals de Lachstern'.¹²⁸
- De Waard, krantenbericht in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*.¹²⁹

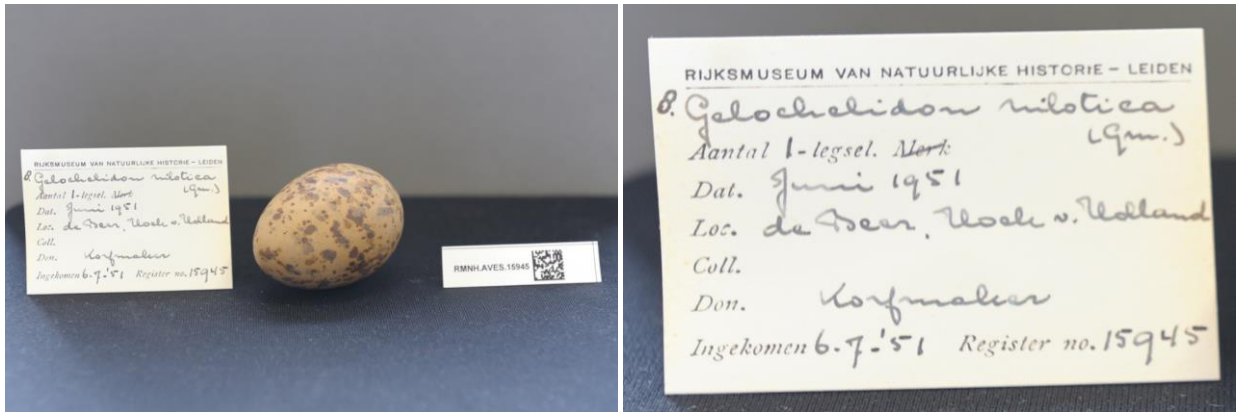
1951

- W. Korfmaker. Rapport over de maand mei 1951.¹³⁰ '[...] terwijl ik op 3 Mei de eerste lachstern waarnam. Er waren 3 lachsterns in getal en hielden zich geregeld op bij de zuidpunt waar zij ook het vorige jaar broeden daar moesten dus de nesten waarschijnlijk weer gezocht worden. De 17^e mei alarmeerden er een paartje Lachsterns ten zuiden van het Palenpad over de dijk, dus moest in deze omgeving zeer waarschijnlijk ook een nest van deze vogels liggen. Om reden dat ik die week druk bezet was met excursies, heb ik de Heer Mr Kist die in deze periode bij ons logeerde gevraagd (de Hr Kist is een zeer betrouwbaar iemand) om in de genoemde omgeving naar het nest van de lachstern om te willen zien, en vond daar inderdaad de 17^e Mei het eerste nest met 2 eieren van de lachstern. Bij het nest en ook er in bevonden zich veel beentjes vermoedelijk van een konijntje afkomstig later werden door Hr Kist nog 2 nesten van de lachstern gevonden op genoemd plaatsje bij de zuidpunt, zo dat er tot nog toe 3 nesten van de lachsterns zijn gevonden. Ik geloof echter dat er nog een nest moet zijn, aangezien ik boven het kempaanweitje ten zuiden van de stelling Brielle of Middenschans ook enige malen de lachstern gehoord heb, en het is mij nu en ook vorig jaar opgevallen dat hij speciaal boven zijn broedgebied alarmeert.'
- W. Korfmaker. Rapport over de maand juni 1951. ¹³¹ 'De lachsterns broeden bij de zuidpunt en bij Palenpad 3 in 't geheel. 4^e niet kunnen vinden. Jongen uitgekomen op 1 ei na en 1 dood jong bij het nest er zijn dus 4 levenden jongen overgebleven welke ik ook later nog in flink opgegroeide staat heb gezien.'
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1951, Bijlage III, Verslag over de vogelbevolking naar gegevens van bewaker Wabe Korfmaker.¹³² '3 paar waargenomen (waarschijnlijk 4 paar).'
- K. van Leeuwen ¹³³ uit zijn vogeldagboek over 1951. **15 juli** '2 lachsterns'. **25 augustus** 'Achter de dam 20 lachsterns. Lachsterns kwamen van achter dam en gingen op slik slapen'. [NB: De 'dam' verwijst naar de dam in de Brielse Maas] **26 augustus** 'Zuidlik 8 lachsterns'. **3 september** 'Achter de dijk 1 lachstern'. [NB: de 'dijk' verwijst naar de Chinese muur, de zeewering aan de westkant van De Beer] **3 september** 'Voor dam ('s avonds ± 7u.30) 10 lachsterns (slapers)'. **4 september** 'Achter dijk ('s morgens) 1 lachstern'.
- A.M. van den Oord. Verslag vogelwaarnemingen 1951 op De Beer.¹³⁴ 'De beide nesten op de Klutenbank heb ik niet gezien. Wel vond ik op 3/6 ten W. van de Dijk bij dijkpaal het 3de nest, bevattende 2 eieren. Op 10/6 was 1 ei uitgekomen. Later heb ik geen jongen van deze soort meer gezien. Mijn laatste waarneming was op 15/7, toen ik 2 ad zag bij paal 122.'
- C.G.B. ten Kate in de ornithologie van Nederland over 1949 tot en met 1951.¹³⁵ -'Broedgevallen : De Beer. 3 (eerste waarneming: 3 Mei; 17 Mei. 2 nesten, met resp. 2 en 1 ei; 23 Mei, 3e nest met 1 ei. Van het 1e legsel was 1 ei schier. het andere stond 9 Juni op uitkomen; broedduur dus 23 à 24 dagen. Legsel 2 en 3 (ieder 3 eieren) kwamen uit, maar een jong werd dood gevonden (Kist).'
- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1947 tot en met 1951.¹³⁶ 'In 1951 waren op de Beer 3, misschien 4 broedparen aanwezig; er werden 4 grotere jongen gezien, terwijl 1 jong en een schier ei in de nesten achterbleven. Het ei kwam in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (Korfmaker).'¹³⁷
- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1952 en 1953.¹³⁸ 'In 1951 werden 3 nesten op de Beer gevonden (Limosa 25, p. 166).'⁹

1952

- W. Korfmaker. Rapport over de maand mei 1952.¹³⁹ 'Op 1 Mei werden er 2 lachsterns gezien, 2 dagen later zag ik al meerdere.'
- W. Korfmaker. Rapport over het verloop van het broedseizoen 1952.¹⁴⁰ 'Lachsterns zijn 3 nesten gevonden. Er moeten echter zeker 4 paar hebben gebroed.'
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1952, Bijlage I, Geschat aantal broedparen in het seizoen 1952.¹⁴¹ '4.'
- G.J. van Oordt, Natuurhistorisch dagboek.¹⁴² '**22 mei** minstens 2 paar Lachsterns. 8 juli Bij de stelling Brielle een c/2 Lachstern. Oude vogel alarmeerde weinig.'
- J. Kist, 'Jaarverslag 1952 voor de Stichting Natuurmonument De Beer'.¹⁴³ '20 juni Omgeving Palenpad: nest van lachsterns met 2 eieren'.

⁹ Verwijzing naar Ten Kate (1952).

Afbeelding 42 Het ei dat Korfmaker naar het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie stuurde (zie onder 1951, Junge) en dat zich nog steeds in de collectie van Naturalis bevindt. Foto © Naturalis. Foto verkregen dankzij P. Kamminga van Naturalis.

- A. de Jong. Vogelwaarnemingen op het natuurmonument De Beer over 1952.¹⁴⁴ ‘**30 april** In omgeving zilvermeeuwenduinen 2 Lachsterns (de eerste waarneming van dit jaar). **20 juni** Omgeving Palenpad: Nest van Lachstern met 2 eieren.’
- A.M. van den Oord. Rapport vogelwaarnemingen op De Beer 1952.¹⁴⁵ ‘**29 juni** nest 2 ei ten O. v. de dijk ter hoogte van dijkpaal 57. 1 ad met muis in snavel. **13 juli** nest nog aanwezig. **20 juli** 2 ad + 1 donsjong aldaar.’
- C.G.B. ten Kate in de ornithologie van Nederland over 1951 en 1952.¹⁴⁶ ‘Broedgevallen: De Beer. 3 (17 Mei 2 nesten met resp. 3 en 1 ei later compleet: 29 Juni, 3e nest met 2 eieren ~ 19 Juli pullus van ca 4 à 5 dagen (Kist).’
- De Waard, een artikel in *British Birds*.¹⁴⁷

1953

- W. Korfmaker. Rapport over de maand mei 1953.¹⁴⁸ ‘Waarschijnlijk 2 paar lachsterns.’
- W. Korfmaker. Rapport over de maand juni 1953.¹⁴⁹ ‘Verder zijn er 2 nesten van de lachstern gevonden.’
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1953, Bijlage I, Geschat aantal broedparen in 1953.¹⁵⁰ ‘3.’
- A.M. van den Oord. Verslag vogelwaarnemingen op de Beer in 1953.¹⁵¹ ‘**24 april** 2 ex het Breed overvliegend. 3 mei 1 ex alarmeert boven Groene Strand bij Palenpad. **10 mei** 3 ex a/d Zuidkant; 3 ex alarmeren bij de Middenschans, **7 juni** nest 2 ei op Klutenbank. **14 juni** 1 juv + 1 ei in dat nest. **19 juli** 1 ad + 1 vliegvlug jong boven de Klutenbank, 1 ad alarmeert bij Palenpad.’
- G.J. van Oordt, Natuurhistorisch dagboek.¹⁵² ‘**1 juli** Aan de Zuidpunt dit jaar 3 paar Lachsterns, dicht bij elkaar. **14 aug** Hoek a/d Brielse Maas [...] ±5 of 6 Lachsterns tussen de meeuwen.’
- C.G.B. ten Kate in de ornithologie van Nederland over 1952 en 1953.¹⁵³ ‘**21 April**, 1e ex., De Beer (Kist, Klatte, Swaab, Tekke). Broedgevallen; De Beer, 2; 1e paar: **22 Mei**, 2 eieren (Kist, Van Koersveld, e.a.); 13 Juni, 1 ei op uitkomen (Kist); **27 Juni**. 1 juv. ex., rondvliegend met alarmerende ouders (Kist, Klatte, Tekke); 2e paar ; nest niet gevonden, maar **21 Juni** 1 jong aangetroffen (Kist, Klatte, G.A. de Vries).’
- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1952 en 1953.¹⁵⁴ ‘In 1953 waren de eerste ex. 21 April op de Beer aanwezig. Een nest met 2 eieren werd 22 Mei gevonden, een jong werd groot en vloog op 19 Juli met alarmerende ouders rond. Van een tweede paar werd het nest met eieren met gevonden, maar wel werden de vogels op 21 Juni aangetroffen met 1 jong, dat op 16 Augustus nog werd gezien (Kist c.s.).’

1954

- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1954, Bijlage I, Geschat aantal broedvogels in 1954.¹⁵⁵ ‘3.’
- G.J. van Oordt, Natuurhistorisch dagboek.¹⁵⁶ ‘**24 mei** Op de Klutenbank een roepende Lachstern. **14 aug** Hoek a/d Brielse Maas [...] ±5 of 6 Lachsterns tussen de meeuwen.’
- J. Kist e.a., ‘Jaarverslag 1954 voor de Stichting Natuurmonument De Beer’.¹⁵⁷ ‘**16 mei** 1 alarmerend paar en 1 ex. (Ki, Kl, S, T, W); **27 juni** 6 vogels geteld; gevonden 1 ei en 1 nest met 1 jong van plm. 5 dagen; later alarmeerde meer noordelijk nog 1 paar (Ki, Kl, T); dezelfde dag 8 oude vogels en 2 zeer grote jongen geteld (O), Zo goed als zeker dus 4 broedparen; **11 juli** zwemmend jong (ki, Kl; **1 aug** 1 ex. (Ki, Kl, T).’¹⁵⁸

[†] Gezamenlijk verslag van K.W.L. Bezemer, J. Kist, J.H. Klatte, A.M. van den Oord, J. Swaab, M.J. Tekke, K. Waldeck.

[§] v.d. Oord: van den Oord, Ki: Kist, Kl: Klatte, Te: Tekke, Sw: Swaab.

Afbeelding 43 De Lachstern op De Beer, 1954. Foto J. Kist in Ten Kate (1955).

- G.C.A. Junge in een overzicht van broedvogels in de jaren 1952 en 1953.¹⁵⁹ Op de Beer in 1954 zo goed als zeker 4 broedparen (*Limosa* 27, p. 157).¹⁶⁰

1955

- W. Korfmaker. Rapport over de maand mei.¹⁶¹ '3 paar lachsterns.'
- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1955.¹⁶² 'De Lachstern was weer met twee paar vertegenwoordigd.'¹⁶³
- M.J. Tekke. Jaarverslag 1955¹⁶⁴ 8 mei 'Lachstern 1 alarmerend ex. aan zuidpunt.' **12 juni** Lachstern 2 nesten ieder met 2 eieren; vermoedelijk zijn er drie paren; 2 paren (4 vogels) alarmeerden.' **19 juni** Lachstern 2 nesten; 1 met 1 ei en 1 met 1 jong en 1 ei; één nest hiervan was dus nieuw; 4 vogels in de lucht.' **10 juli** 'Lachstern 1 donsjong en 2 alarmerende ex.' 17 juli 'Lachstern 3 ad vogels waarvan 1 attaqueerde + 1 eenzame vogel.' 31 juli 'Lachstern 1 alarmerende vogel.'
- Ten Kate in de ornithologie van Nederland over 1955 en 1956.¹⁶⁵ 'Broedgevallen: De Beer; 5 juni, 2 paar (2 nesten met 2 eieren, waarvan later 1 was verdwenen) (Be, Ki, Kl, Te); 19 juni, 2 nesten (1 met 1 ei en 1 met 1 ei + 1 jong: een van deze nesten was dus nieuw) (Ki, Oo, Te, Wa); 10 juli, 1 pullus en 2 alarmerende ad. vogels (Ki, Kl, oo, Te); 13 aug., nog met jongen aldaar (Bierman; Haverschmidt).'

1956

- Stichting Natuurmonument De Beer Jaarverslag 1956, Bijlage I, Geschat aantal broedparen in 1956.¹⁶⁶ 't[†]
- J. Tekke, Jaarverslag 1956. '25 mei, een nest met 2 eieren, die de volgende dag waren verdwenen (Ki, Te) [10 juni, 2 ad. ex., langs Brielse Maas (Oo); 15 juli, 1 ad. ex., overvliegend, De Beer (Ki, Kl, Te).]'^u ¹⁶⁷
- A. de Jong, Verslag vogelwaarnemingen 1956 op De Beer.¹⁶⁸ '12 mei: 1 lachstern (Zuidpunt).'

1957

- A. de Jong, Vogelwaarnemingen op De Beer in het jaar 1957.¹⁶⁹ '11 mei: 3 lachsterns (Zuidpunt).'
- J. Kist e.a., 'Waarnemingen in het jaar 1957'.¹⁷⁰ 'Heeft dit jaar niet gebroed. 12/5 1 ex waargenomen (Kl, Te).
- Ten Kate met het ornithologisch overzicht voor 1956 en 1957.¹⁷¹ '1 ex., De Beer (Kl, Te); 19 mei, idem (Ouweneel); 25 mei, idem (Draaijer, v.d. Velden) (Dit jaar geen broedgevallen aldaar).'

1958

- A. de Jong, Vogelwaarnemingen op De Beer in het jaar 1958.¹⁷² '10 mei Zuidpunt 1 lachstern.'

[†] '?' staat voor 'wellicht een enkel broedgeval'.

^u Bi: W.H. Bierman; Bz: K.W.L. Bezemer; Oo: A.M. van den Oord; Wa: K. Waldeck.

Korte biografie Frans Kooijmans (1907-1997)

[ontleend aan Voous]^y

Kooijmans, Frans Pieter Johannes, 1907-1996, tekenaar, fotograaf en technisch hoofdamtenaar bij de Gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling van Den Haag en vogelfotograaf.

Frans Kooijmans, alias Kooij, werd geboren te Dordrecht en groeide op in Den Haag, waar hij in de jaren rond 1925-1930 behoorde tot het groepje jonge vogelaars rond de leraar G.J. Tijmstra. Tot deze jeugdige Club van Haagsche Trekwaarnemers behoorden voorts G. van Beusekom, Piet J. Bouma, Niko Tinbergen, Karel Waldeck en vanaf 1930 ook de veel jongere Jan-Joost ter Pelkwijk en niet te vergeten Tijmstra's dochter Mien, bekend als Pop. Met deze en andere bekende vogelaars uit die tijd, zoals Ger J. Broekhuysen en Wim H. van Dobben, maakte hij tochten door het hele land, maar bovenal langs het strand van Hoek van Holland tot Scheveningen en naar het toenmalige Kroondomein De Beer. Hij trok ook naar Scandinavië en maakte in 1933 samen met Ter Pelkwijk een avontuurlijke reis naar Angmagssalik, Oost-Groenland, met de enige jaarlijkse boot vanuit Kopenhagen (Kooijmans, 1984). Op Groenland werden zij door Niko Tinbergen ontvangen, die daar met zijn vrouw een jaar verbleef (1932-1933).

*Frans Kooijmans, omstreeks 1950.
Foto collectie R. Kooijmans.*

Kooijmans was toen reeds een bekwaam vogelwaarnemer, maar allereerst amateurvogelfotograaf, die met zijn zelf gebouwde telecamera van indrukwekkende lengte en omvang, voor zijn tijd wonderbaarlijke foto's maakte van ten minste 170 Nederlandse vogelsoorten. Zijn foto's zijn in talrijke tijdschriften en boeken gereproduceerd in Nederland (onder meer in het boek over De Beer van Van Beusekom et al. (1930), *Nachtvogels* van Hans Warren (1949) en *Atlas van de Europese vogels* van K.H. Voous (1960)) en in Engeland (onder meer in *Country Life*, *Nature in the Wild* en *Wonders of Wildlife Photography*). Vaak vertoonde hij zijn foto's op de bijeenkomsten van de Club van Nederlandse Vogelkundigen. Waarschijnlijk als eerste fotografeerde hij in Nederland de IJseend, Morinelplevier, Paarse, Amerikaanse Gestreepte en Kanoetstrandloper, Grote Burgemeester, Vorkstaartmeeuw en Dwergmeeuw. Vooral het vliegbeeld van de Vorkstaartmeeuw in eerste winterkleed, opgenomen op 13 december 1929 aan de mond van het Verversingskanaal in Scheveningen, heeft veel aandacht getrokken en is herhaaldelijk afgedrukt (onder meer *Ardea* 19, 1930, plaat v; James Fisher & R.M. Lockley, *SeaBirds*, 1954, plaat xxx; *Dutch Birding* 17, 1995, plaat 9). Hij heeft voorts nieuwe broedgevallen van de Lachstern in Nederland in 1949 op De Beer fotografisch vastgelegd (*Limosa* 22, 1949). Kooijmans heeft ook deelgenomen aan het werk van het Vogelringstation Meyendel in de duinen van Wassenaar en heeft over de daar gedane ringvangsten van een Wilgengors en een Kortteenleeuwrik in *Limosa* gepubliceerd, beide tweede waarnemingen in Nederland (J.H. Klatter & Kooijmans 1972, Kooijmans en H.P. van der Meer 1979). Kooijmans is nog steeds actief. Hij is door zijn enthousiasme, humor, fotografie en historische kennis de Nederlandse ornithologen nog immer tot grote steun.

Toevoeging van de auteur: Frans Kooijmans is overleden op 24 september 1997.

Zie verder ook:

- Gerard Ouweneel, Frans Kooijmans overleden, *Het Vogeljaar* 45, 41-43, 1998.
- Mike Weston, Ontmoeting met Frans Kooijmans, *Het Vogeljaar* 48, 85-86, 2000.
- Gerard Ouweneel, Met de KLM naar Schouwen. *Sterna* 56, 84-87, 2011.

^y Overgenomen uit: K.H. Voous, *In de ban van vogels. Ornithologisch biografisch woordenboek van Nederland*, Scheffers, Utrecht, 1995, pp. 315-316. Deze biografische schets is door Voous geschreven in 1989. Kooijmans leefde toen dus nog.

Korte biografie Simon de Waard (1905-1986)

[ontleend aan Voous]^w

De Waard, Simon, 1905-1986, cineast, vogelfotograaf en -filmer en publicist.

Simon de Waard was jarenlang, vanaf het midden van de jaren 1930 tot begin van de jaren 1960, een van de bekendste vogelfotografen en cineasten van Rotterdam en omgeving. Zijn foto's, dia's en films van het natuurleven in het natuurreserveaat De Beer (thans onderdeel van de grote Maasvlakte) en van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden hebben sterk de aandacht getrokken en zijn meermalen op bijeenkomsten van de Nederlandse Ornithologische Vereniging (NOV) vertoond. Hij publiceerde regelmatig in het Wekelijkse Bijvoegsel van de Nieuwe Rotterdamse Courant (in ieder geval 1950-1961) en in het Algemeen Dagblad (rond 1951-1953) en in tijdschriften als *De Levende Natuur*, *De Wandelaar* en *In Weer en Wind*. Verschillende van zijn artikelen zijn geïllustreerd met pentekeningen van A.M. van den Oord. Vooral de vogels van zee, strand, zand en duin hadden zijn aandacht: Strandplevier, Bontbekplevier, Morinelplevier, Dwergstern, Grote Stern (destijds duizenden op De Beer), Lachstern (1949-1956, broedend op De Beer) en vele andere. Later is hij ook naar het buitenland getrokken en maakte hij foto's en films in Zweden (Lapland, 1952 en de vogelrots Stora Karlsö in de Oostzee, 1955), Noorwegen (de zeevogelrots Bleiksöya, Vesterälen, 1952, 1959), de zeevogel-eilanden Skokholm (Wales, 1961) en de Bass Rock (Schotland, 1961) en Joegoslavië (1954). Voorts maakte hij films van Finland, Ierland, Spanje, Portugal, Marokko en Griekenland, waarbij hij zich meer en meer ging toeleggen op folklore en cultuur. Met deze films vulde hij lezingavonden voor verenigingen en volksuniversiteiten in het hele land. Zijn dia's en films zijn grotendeels verloren gegaan, maar de Thijsse Stichting verkreeg in 1992 een film van De Waard met schitterende landschapsopnamen van De Beer.

*Simon de Waard in zijn huis in de Rochussenstraat, Rotterdam, jaren vijftig.
Foto collectie H. de Waard.*

Zie ook voor een uitgebreidere biografie:

- Ed Buijsman, *Simon de Waard. Leven en werk van de Rotterdamse cineast en fotograaf*. Calbona/Tinsentiep, Rotterdam/Houten, 2011.

^w Overgenomen uit: K.H. Voous, *In de ban van vogels. Ornithologisch biografisch woordenboek van Nederland*, Scheffers, Utrecht, 1995, pp. 536.

Noten

Toelichting: Veel informatie in deze publicatie is afkomstig uit het archief van de Stichting Natuurmonument De Beer dat een onderdeel is van het archief van Natuurmonumenten. Dit bevindt zich in het Stadsarchief Amsterdam. Er is in de noten als volgt naar verwezen: SAA/SNdB 999/xxxx. Hierbij is 999 het toegangsnummer van het archief van Natuurmonumenten en 'xxxx' staat voor het inventarisnummer.

De volgende archiefbestanden zijn van belang:

- 999/2604, Verslagen betreffende vogelwaarnemingen en plantengroei op het natuurmonument De Beer, opgemaakt door particulieren, 1934-1963.
- 999/2605, Jaarverslagen en verslagen van het broedseizoen betreffende het natuurmonument De Beer, 1934, 1936, 1939 en 1941-1942.
- 999/2607, Notulen van de bestuursvergaderingen van de Stichting 'Natuurmonument De Beer'. 1952-1958.
- 999/2609, Jaarverslagen met rekeningen en verantwoording van de Stichting 'Natuurmonument De Beer'. 1935-1950.
- 999/2610, Jaarverslagen met rekening en verantwoording van de Stichting 'Natuurmonument De Beer'. 1951-1961, 1963-1964 en 1970.
- 999/2615 Beheersrapporten van de opzichters van het natuurmonument De Beer. 1936-1941.
- 999/2616 Weekrapporten betreffende de werkzaamheden en waarnemingen met betrekking tot de flora en fauna, opgemaakt door opzichter S. de Jager, 1936-1941.
- 999/ 2618 Maandrapporten betreffende de bewaking van de Scheurpolder. 1936 Verslagen De Jager 11 april 1936 t/m 31 juli 1936.
- 999/2624 Jaar-, maand- en weekrapporten betreffende de werkzaamheden en de vogelwaarnemingen op het natuurmonument De Beer, opgemaakt door Th. Van Doorn. 1942-1946.
- 999/2627, Week- en maandrapporten en jaarverslagen, betreffende de werkzaamheden op het natuurmonument De Beer, opgemaakt door de opzichter W. Korfmaker, 1946-1952.
- 999/2628 Maandelijks rapporten, betreffende het vogelleven en vanaf 1957 betreffende de aangetroffen fauna en flora op het natuurmonument De Beer, opgemaakt door W. Korfmaker. 1946-1960.
- 999/2630 Correspondentie betreffende berichten in de media over het natuurmonument De Beer alsmede betreffende wetenschappelijke onderzoekingen en het samenstellen van informatiemateriaal voor de Stichting. 1947-1948.
- 999/2631 Correspondentie betreffende berichten in de media over het natuurmonument De Beer alsmede betreffende wetenschappelijke onderzoekingen en het samenstellen van informatiemateriaal voor de Stichting. 1949.

¹ Bijlsma et al. (2001), p. 259-260.

² Van Dijk et al. (2007), p. 81.

³ Meininger et al. (2000), p. 131-136.

⁴ Conradt & Ebels (2014).

⁵ Vlek (2002).

⁶ Zie bijvoorbeeld bij Birdlife International: <http://www.birdlife.org/datazone/species/factsheet/62026481>.

⁷ Conradt & Ebels (2014).

⁸ Svensson et al. (2005), p. 198-199.

⁹ Linnaeus, C. (1766); zie p. 202. De beschrijving van de vogel: 'The beak of this bird is black; the head and neck are greyish above, with small black spots; the part round the eyes is black, spotted with white; the back, wings, and tail, are grey; the belly, and under part of the neck, are white; the feet red and toes black'. Wat Hasselqvist ook al opviel: 'It bears great resemblance to a Gull' en 'It hunts, especially for insects [...] small fish and filth'.

¹⁰ Nilus in het Latijn.

¹¹ Latham (1785), p. 356.

¹² Latham: 'Inhabits Egypt: found in flocks in January, especially about Cairo. [...] May be found frequent among other birds, on the mud left by the overflowing of the river Nile'. Latham heeft deze informatie blijkens zijn eigen verwijzing ontleend aan het boek van Linnaeus (1766); daarin staat: 'This bird comes in great flocks to Trajan's canal'. Trajan's canal was een kanaal in de buurt van Caïro naar de Rode Zee.

¹³ Gmelin (1789), p. 608.

¹⁴ Brehm (1830), p. 994. De *G. nolitica* komt hierin overigens niet voor. Brehm noemt wel de *G. balthica*, de Baltische lachstern, de *G. agraria*, de akkerlachstern, en de *G. meridionalis*, de zuidelijke lachstern.

¹⁵ Thijsse (1931).

¹⁶ De naam *Sterna anglica* met als Engelstalig equivalent Gull-billed Tern komt van Montagu (1813): '[...] from the shape of the bill, is denominated the Gull-billed Tern'.

¹⁷ Naumann & Naumann (1860), afbeelding 249. Zie ook Naumann & Naumann (1840), p. 38.

¹⁸ Saunders (1889), p. 623.

¹⁹ Temminck (1835), p. 461.

²⁰ Schlegel (1853), p. 102.

²¹ Thijsse (1897).

- ²² Snouckaert van Schauburg (1900), p. 101. De ‘mij’ in de tekst is Harm Rietema (Ruud Vlek, persoonlijke mededeling dd 22 juli 2014).
- ²³ Snouckaert van Schauburg (1909, 1910).
- ²⁴ Tijmstra (1928). Hij doelt hierbij op De Beer, maar waar hij zijn informatie vandaan haalt is onduidelijk. Mogelijk heeft Tijmstra dit gehoord van De Jager, de bewaker van De Beer.
- ²⁵ Schlegel (1853), p. 102 en Van der Meer (2002), p. 141.
Zie ook bij de website Waarneming.nl over deze Lachstern: <http://waarneming.nl/waarneming/view/88074236>.
- ²⁶ Deze afbeelding is welwillende ter beschikking gesteld door Naturalis en verkregen dankzij bemiddeling van Ruud Vlek.
- ²⁷ De *Iconographia Zoologica* is vanaf 1881 op Artis tot stand gekomen door het samenvoegen en systematisch ordenen van verschillende verzamelingen van zoölogische afbeeldingen. De prenten zijn voor het merendeel afkomstig uit de achttiende en negentiende eeuw, maar er zijn ook oudere exemplaren bij. Een deel van de verzameling is te bekijken op de website van het Geheugen van Nederland. De onderste afbeelding komt uit de platenatlas van Temminck en Werner uit 1842. De plaat is mogelijk uit dit boekwerk gescheurd door professor Van Lith de Jeude, hoogleraar aan de universiteit van Utrecht (zie Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, deel 1, p. 1274), en zo apart beland in de *Iconographia Zoologica* (Ruud Vlek, persoonlijke mededeling dd 22 juli 2014).
- ²⁸ In de wandeling beter bekend als de ‘Schlegel met de koppen’.
- ²⁹ Schlegel (1860), plaat 35.
- ³⁰ Strijbos (1931a, 1931b).
- ³¹ Thijsse (1931). Aardig is ook dat Thijsse zich verbaast op de naam: ‘Onze naam lachstern of lachzeezwaluw is gewoon de vertaling van het Deutsche Lachseeschwalbe en hoe die naam ontstaan is, dat begrijp ik niet, want de vogel komt in Duitschland al even zelden voor als bij ons’.
- ³² A. Burdet (1931) Een film met de titel ‘Broedgeval van de Lachstern’. Het is niet bekend of hier nog exemplaren van bestaan. Mogelijk onderdeel van nog niet geïnventariseerd materiaal van Burdet bij de Stichting Beeld en Geluid, Hilversum. Zie ook Thijsse (1935), p. 66.
- ³³ Dezelfde tekst werd ook gepubliceerd in de *Leeuwarder Courant* van 1 juli en in de *Limburger Koerier* en de *Gooi- en Eemlander* van 2 juli.
- ³⁴ Thijsse (1931).
- ³⁵ SAA/SNdb 999/2605. Zie ook De Graaff (1933).
- ³⁶ Strijbos (1931a).
- ³⁷ Strijbos (1931b). Deze foto is ook gepubliceerd in Thijsse (1931).
- ³⁸ SAA/SNdb 999/2627.
- ³⁹ SAA/SNdb 999/2630.
- ⁴⁰ Tegen de tijd dat het artikel in 1949 in druk verscheen, waren inmiddels de zekere broedgevallen op De Beer bekend geworden, zo werd in een redactionele toevoeging aan het eind van het artikel vermeld.
- ⁴¹ De Waard (1950).
- ⁴² SAA/SNdb 999/2604. Beide heren waren regelmatige bezoekers van De Beer en publiceerden er ook over. Zie verder ook Voous (2000), p. 415, voor een biografie van De Reuver en Buijsman (2007) voor een overzicht van de publicaties over De Beer.
- ⁴³ Het was maar weinigen gegeven om zoals Simon de Waard, Anton van den Oord en de nog te bespreken Frans Kooijmans zo vrij in het terrein te bewegen en te handelen. Vergunningen om te mogen fotograferen en filmen werden door het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer maar weinig uitgegeven. Zie bijvoorbeeld het verslag in de vergadering van het bestuur van Stichting Natuurmonument De Beer van 11 mei 1948 (SAA/SNdb 999/2606). Onder het punt ‘Vergunningen voor fotograferen en filmen’: ‘Hiervoor zijn twee serieuze gegadigden. Kooymans en de Waard, beiden betrouwbaar. Tegen toelating voor een jaar bestaat geen bezwaar; Korfmaker krijgt echter strenge instructies: indien het leidt tot verstoring van het broeden, zal er een einde aan worden gemaakt. Voorts zal de Stichting zich het productierecht der foto’s voorbehouden [...].’
- ⁴⁴ Dit zal in het vervolg ‘nest I’ worden genoemd.
- ⁴⁵ De naam Kooijmans werd vroeger vaak als Kooymans geschreven; zie bijvoorbeeld De Waard (1950a). Wij hanteren in de lopende tekst de schrijfwijze ‘Kooijmans’; bij citaten nemen (uiteraard) we de schrijfwijze uit het citaat over. Merkwaardig detail is dat op de omslag van het boek ‘Het Vogeleiland’ (zie Van Beusekom, s.a) de naam van Kooijmans als medeauteur op de rug als Kooymans is geschreven en op de titelpagina als Kooimans.
- ⁴⁶ Het woord ‘weer’ is hier nogal raadselachtig. Heeft Kooijmans in 1949 de Lachsterns al eerder dan op 15 mei gezien? In zijn agenda’s is daar niets van te vinden. Maar ook in eerdere jaren heeft Kooijmans de Lachsterns niet op De Beer gezien of gehoord.
- ⁴⁷ Frans Kooijmans heeft gedurende een groot deel van zijn leven dagboeken van onder andere zijn natuurbelevissen bijgehouden. Door deze dagboeken zijn details bekend over de betrokkenheid van Frans Kooijmans bij de naoorlogse broedgevallen van de Lachstern op De Beer. De dagboekteksten zullen in de toekomst deels mogelijk als onderdeel van een uitgave over Frans Kooijmans worden gepubliceerd.
- ⁴⁸ De Waard heeft ook gefilmd. Er zijn volgens opgave van Ruud Vlek dd 23 december 2009 fragmenten van deze opnames bewaard gebleven. Zo bevindt zich bij Beeld en Geluid in Hilversum de verzameling films die door Gerard

Ouweneel en Ruud Vlek zijn gevonden in de opslag van Henk de Wolde, de voormalige buurman van De Waard. De Wolde heeft het filmmateriaal gered van de stoep, voordat het zou worden afgevoerd door de vuilniswagen. Onderdeel van de verzameling zijn fragmenten die zijn opgenomen op 30 mei en van 17 tot en met 21 juni 1949. Dit materiaal is gedigitaliseerd en te zien op de DVD 'Historische filmbeelden van Nederlandse vogelparadijzen' bij het boek 'Een eeuw vogels beschermen' onder redactie van Frank Saris (KKV, 2007).

De auteur trof in het archief van Museum Volkenkunde op 29 januari 2009 ook filmmateriaal aan met volgens de beschrijving op de doos onder andere opnames van de Lachstern. Het is niet bekend of dit hetzelfde materiaal als op de hiervoor genoemde DVD is.

⁴⁹ Dit zal in het vervolg 'nest II' worden genoemd.

⁵⁰ Dit zal in het vervolg 'nest III' worden genoemd.

⁵¹ Waarschijnlijk noemt Kooijmans dit het tweede nest, omdat het eerder gevonden tweede nest leeg bleek te zijn. In deze publicatie zal het echter het derde nest worden genoemd.

⁵² In zijn artikel in *Limosa* (1950) gaf Kooijmans een andere lezing van wat volgde: 'Kort na het uitkomen der eieren, deelde de bewaker ons namens een der bestuursleden van de Stichting mede, dat er bij dat nest niet meer gefotografeerd en dus ook niet meer waargenomen mocht worden. Dat was wel een streep door de rekening, want nu er jongen waren, beloofde het zeer interessant te gaan worden, in verband met het voedsel. dat deze sterns aan hun jongen plegen te brengen.'

⁵³ SAA/SNdb 999/2675.

⁵⁴ Noch van de brief van het bestuur noch van het antwoord van Kooijmans zijn sporen in het archief van de Stichting Natuurmonument De Beer achtergebleven. Frans Kooijmans veroorzaakte overigens in 1952 nog een keer moeilijkheden toen hij met mensen zonder toegangsbewijzen De Beer bezocht. Uit het verslag van de bestuursvergadering van de Stichting Natuurmonument de Beer van 24 oktober 1952 blijkt dat men niet zo te spreken was over de gang van zaken. Prof. Van Oordt wilde Kooijmans zelfs geen verdere faciliteiten meer verlenen, 'nu hij, na het incident met de lachsterns, er in 1952 op betrapt is dat hij in de broedtijd een gezelschap van pl. 12 personen op de Beer heeft gebracht zonder toegangsbewijzen.' De voorzitter van het bestuur, J. Bakker, schreef daarop een 'straffe brief' aan Kooijmans, waarna Kooijmans zijn verontschuldiging aanbood. De zaak werd daarmee als afgedaan beschouwd, 'daar geen verdere misbruiken behoeven te worden geducht'. Zie ook SAA/SNdb 999/2607.

⁵⁵ Kooijmans (1949). p. 342.

⁵⁶ De Waard (1950), p. 166.

⁵⁷ Van den Oord (1949).

⁵⁸ Kooijmans (1949).

⁵⁹ De Waard (1950a, 1950b, 1952).

⁶⁰ *De Nieuwe Rotterdamse Courant* van 12 augustus onder de titel 'Op bezoek bij de lachstern' (De Waard, 1950c).

⁶¹ SAA/SNdb 999/2628. Transcriptie: 'Rapport over de tweede helft van juni 48. Vogellevens. Het broeden is in volle gang, en er komen al veel jongen, maar er sterven er ook wel enigen, vooral de visdiefjes hebben het, precies als het vorige jaar door de harde wind weer zwaar te verantwoorden doordat het fijne zand hen de oogen doet ontsteken, en hierdoor sterven van honger omdat zij afdwalen van het nets, de andere vogels hebben hiervan niet veel hinder, aangezien dezen meest tussen het gras broeden. Er broeden hier ook weer lachsterns, vermoedelijk drie paar, doch zeker twee paar. Ook broeden er twee stormmeeuwen. Verder geen bijzonders'.

⁶² Transcriptie: 'Waarde de Waard, inderdaad heb ik 's Maandags nog succes gehad. Toen ik 's morgens kwam, was het 2^e ei juist uitgekomen het jong nog niet geheel droog. De eischaal lag nog gedeeltelijk in het nest tot 's avonds, daarna heb ik de resten ervan meegenomen. Ook Woensdagmiddag was ik er enkele uren. De jongen liepen toen wel ver van het oude nest weg. Vrijdag was ik er ook en lag er op ong. 50 m. afstand waar te nemen onder jouw oude schuilhutresten bij visdief tot Korfmaker kwam vertellen dat er niet meer gefotografeerd mocht worden. Zaterdag zag ik geen jongen en hoorde of zag ook niets van de ouden!!! Heb er echter niet naar gezocht was er even langsgelopen. Ik ga woensdag [laatste woorden van de laatste zin onleesbaar]. Gr. Kooijmans'

⁶³ Volgens een aantekening op de achterkant van de foto, is deze (en de vorige foto) gemaakt door Rademakers. Het is onbekend wie dit is. Dit is echter ongetwijfeld dezelfde Rademakers die bij deze datum wordt genoemd in de dagboekantekeningen van Frans Kooijmans.

⁶⁴ Transcriptie: '[onbekende tekst] een spoor van iemand die er bij geweest was met sterk naar buiten staande voeten deed me van deze gedachte snel terugkomen. Het 2^e ei kwam 5 Juli uit. Korfm. Kent iemand met een dergelijk spoor. Het is wel belabberd dat zoo iets gebeurd is en kennelijk door iemand die er vrij kan rondlopen. Het is niet onmogelijk dat er nog een 4e nest geweest is a/d Zuidpunt. Bij de vischdievenkolonie. 12 Juli alarmeerden 2 lachsterns daar steeds. Eén der jongen van jouw nest zag ik het laatst op 1 Juli. Het jong van het 3e nest ringde ik 9 Juli en was toen 4 dagen oud. Dat alle jongen omgekomen zijn geloof ik niet, hoewel de zilvers gevaarlijk dicht in hun buurt zaten. 9 Juli zag ik de lachsterns van jouw nest meer dan een uur lang insecten jagen langs de duinvoet op de hoogte van het nest. [paar woorden onleesbaar] Groet F.P.J. Kooijmans'

Volgens informatie van Hans de Waard is de andere zijde van de kaart onbeschreven. De '2' op deze kaart zou erop kunnen duiden dat Kooijmans het als een vervolg op zijn eerdere kaart van 20 juni zag.

⁶⁵ De volledige tekst luidt: '37. Lachstern bij het nest. De lachstern is nog slechts enkele malen in ons land als broedvogel waargenomen. Voor het eerst in 1931 op de strandvlakte van De Beer, in 1944 op de Makkumerwaard, in 1945 op een

eilandje in de toen geïnuundeerde Wieringermeerpolder en in 1949 wederom op De Beer (3 nesten). De lachstern komt als broedvogel voor in het Middellandse Zeegebied, het Zwarte- en Kaspische Zeegebied, in Klein-Azië, Turkistan, Perzië, India en op Ceylon en verder zijn er in Midden- en West-Europa nog enige geheel geïsoleerde broedplaatsen van de lachstern bekend; de belangrijkste van de Westeuropese broedplaatsen liggen in Denemarken, vooral in het Westen en Noorden van Jutland. De lachstern valt tussen de andere sterns op doordat de vogel hoger op de poten staat en door zijn betrekkelijk zware snavel; de Engelsen noemen hem Gull-billed Tern, dus: de stern met de meeuwnsnavel. De Nederlandse naam houdt verband met één van de geluiden, die de lachsterns voortbrengen, een nasaal, lachend “Htzhuhuhuh”. De vogel roept ook “Tje-hùh, tje-hùh” ’.

⁶⁶ Deze foto is ook opgenomen in De Waard (1950b).

⁶⁷ De volledige tekst luidt: ‘40. Niet alleen de eieren maar ook de jongen van een der nesten vertoonden een duidelijk verschil in kleur. Het donkere jong kwam ongeveer anderhalve dag eerder uit het ei dan het lichte jong.

⁶⁸ De volledige tekst luidt: 38. ‘Jonge lachstern wordt gevoerd. Op De Beer werd waargenomen, dat de jonge lachsterns gevoerd werden met visjes en insecten. Volgens de literatuur voeden de lachsterns zich bovendien met muizen en ook met eieren en jongen van andere vogels.’

⁶⁹ De volledige tekst luidt: ‘39. Opzichter Korfmaker (bij het nest van een lachstern). In de broedtijd worden de bezoekers van het natuurmonument De Beer rondgeleid door de Heer Korfmaker of door zijn assistent de Heer Steehouwer. De foto toont ons opzichter Korfmaker bij een inspectiebezoek aan het nest van de zo zeldzame lachstern.’

⁷⁰ Fisher & Locley (1954), rechts van p. 256. Het boek bevat overigens nog meer foto’s van Kooijmans, namelijk van de dwergstern en de dwergmeeuw. Dit geeft wel aan hoe bekend Kooijmans internationaal in de jaren veertig en vijftig als vogelfotograaf was.

⁷¹ De volledige tekst luidt: ‘41. Lachsternfamilie in de omgeving van het nest. Jonge sterns kunnen reeds spoedig nadat zij uit het ei gekomen zijn het nest verlaten; zij verblijven dan meestal tussen de begroeiing in de omgeving. De foto laat ons de lachsterns met hun jongen zien terwijl ze nog in de omgeving van het nest vertoeven; het kleinste jong is twee dagen oud. Op de achtergrond is de zee zichtbaar.’

⁷² De Waard (1950).

⁷³ Zie *In Weer en Wind* 11, 232-240, 1949; *In Weer en Wind* 12, 9-13, 1949; *In Weer en Wind* 12, 32-36, 1949; *In Weer en Wind*, 12, 46-52, 1949; *In Weer en Wind* 12, 75-78, 1949.

⁷⁴ Kooijmans (1949) geeft de volgende beschrijvingen: ‘De heer S. de Waard was de eerste die op 29 Mei een nest met 2 eieren vond, midden op het uitgestrekte zgn. “Groene strand”’. En: ‘De nesten I en III lagen op het “Groene Strand”, ruim 400 meter van elkaar en ongeveer 300 meter van de buitenste duinenrij verwijderd’. En: ‘Een derde nest met 2 eieren werd op 24 Juni door mij gevonden. ruim 400 meter westelijk van het eerste nest’.

Kooijmans in zijn dagboekantekeningen over het tweede nest: ‘Een 2e lachstern met 2 eieren gevonden bij paal 122,5’. Dit is verwarrend; Kooijmans bedoelt met ‘2e’ hier het derde nest.

De Waard (1950a): ‘Omstreeks half, Juni was aan de bewakers nog een 2e nest van de Lachstern bekend, dat zich in de omgeving van het zgn. Palenpad bevond’. En over het derde nest: ‘Dit nest lag ongeveer 500 m ten Zuidwesten van het eerst gevonden legsel’. En: ‘Het eerste en het derde nest bevonden zich op de zuidelijke helft van de enorme strandvlakte, betrekkelijk dicht bij zee, in lage duintjes begroeid met Biestarwegras’.

De Waard (1950b) over het tweede nest: ‘Dit nest lag eveneens op het strand, maar meer landwaarts en dicht bij de Dijk’.

⁷⁵ Het gaat hier om dr. Hans Kumerloewe (1903-1995), een bekende Duitse ornitholoog. Hij heette oorspronkelijk Kummerlöwe, maar veranderde na de Tweede Wereldoorlog zijn naam, naar eigen zeggen op basis van genealogische overwegingen. Waarschijnlijk is echter dat hij dit deed vanwege zijn naziverleden. Naar verluid reisde hij bibliotheken af om hem inmiddels onwelgevallige publicaties van zijn naam uit zijn nazitijd uit boeken te verwijderen. Vanaf 1948 was Kumerloewe vogelwacht op het Duitse Noordzee-eiland Amrum. De merkwaardige zaak van Kummerlöwe/Kumerloewe wordt uitvoerig uit de doeken gedaan in E. Nowak, *Wissenschaftler in turbulenten Zeiten. Erinnerungen an Ornithologen, Naturschützer und andere Naturkundler*. Westarp, Hohenwarsleben.

⁷⁶ Conradt & Ebels (2014).

⁷⁷ Mededeling Ruud Vlek dd. 24 november 2014; zie ook waarneming.nl/waarneming/view/95606607. In juli zijn twee exemplaren in dezelfde broedbiotoop aangetroffen; zie waarneming.nl/waarneming/view/86173101.

⁷⁸ Zie onder andere Brouwer (1950), By & Berg (1992, 1993), By & Knijff (1989), Cavé (1961), De Vries (1926), Haverschmidt (1945), Junge (1950, 1952, 1954, 1955), Moerbeek et al. (1987), Perdeck & Taapken (1961), Ten Kate (1927, 1936, 1940, 1951, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1965), Rooth (1960), Saeijs & Baptist (1977), Scharringa & Osieck (1982), Scharringa & Winkelman (1984, 1986a, 1986b), Snouckaert van Schauburg, R. (1909, 1910), Speek (1973), Tekke (1951, 1970, 1972, 1973, 1974, 1975, 1977), Wiegant & Steinhaus (1994, 1996); zie ook Vlek (2002) voor een historisch overzicht voor het noordelijke IJsselmeer.

⁷⁹ Conradt & Ebels (2014).

⁸⁰ Conradt & Ebels (2014), Vlek (2002).

⁸¹ SAA/SNdb 999/2640. Ook gepubliceerd in Meininger et al. (2000).

⁸² Tijmsstra (1928), p. 315. Niemand heeft verder in dit jaar melding gemaakt van een waarneming van de Lachstern op De Beer.

⁸³ Strijbos (1931a, 1931b).

⁸⁴ Thijsse (1931a, 1931b).

⁸⁵ Van Oordt (1931).

⁸⁶ Van Oordt heeft de Lachstern in 1931 in het geheel dus niet zelf waargenomen. Hij was in juni en juli 1931 wel veel op De Beer, zo blijkt uit zijn natuurdagboeken.

⁸⁷ Deze en volgende aantekeningen van Frans Kooijmans uit zijn agenda's zijn overgenomen met vriendelijke toestemming van Roald Kooijmans. Volgens informatie van Roald Kooijmans beslaan de nagelaten agenda's de jaren 1931 tot en met 1950 en 1959 en 1971. De agenda's voor de jaren 1942, 1945 en 1946 ontbreken. Het jaar 1944 is onvolledig en loopt tot en met 31 mei.

⁸⁸ SAA/SNdb 999/2615, 999/2616.

⁸⁹ SAA/SNdb 999/2609.

⁹⁰ SAA/SNdb 999/2604.

⁹¹ SAA/SNdb 999/2615.

⁹² SAA/SNdb 999/2609.

⁹³ SAA/SNdb 999/2604.

⁹⁴ SAA/SNdb 999/2604.

⁹⁵ SAA/SNdb 999/2615.

⁹⁶ SAA/SNdb 999/2615. Tekst ook letterlijk zo gepresenteerd in het jaarverslag 1938 van de Stichting Natuurmonument De Beer (zie SAA/SNdb 999/2609).

⁹⁷ SAA/SNdb 999/2615.

⁹⁸ SAA/SNdb 999/2605. Tekst ook letterlijk zo gepresenteerd in het jaarverslag 1941 van de Stichting Natuurmonument De Beer (zie SAA/SNdb 999/2609).

⁹⁹ SAA/SNdb 999/2628.

¹⁰⁰ Met 'Jonge' wordt waarschijnlijk 'Junge' bedoeld. Korfmaker sloot zijn verslagen, ongeacht de inhoud, vrijwel altijd af met 'Verder geen bijzonders.'

¹⁰¹ SAA/SNdb 999/2627. Tekst ook letterlijk zo gepresenteerd in het jaarverslag 1938 van de Stichting Natuurmonument De Beer (zie SAA/SNdb 999/2609).

¹⁰² Junge (1952).

¹⁰³ S. Braaksma, 'Broedvogels van "De Beer", 1929-1949'. Notitie in SAA/SNdb 999/2631. Braaksma haalde zijn informatie uit de jaarverslagen van Stichting Natuurmonument De Beer.

¹⁰⁴ Van den Oord (1949).

¹⁰⁵ De Waard (1950).

¹⁰⁶ In de agenda van Kooijmans voor het jaar 1948 staan geen verwijzingen naar de Lachstern. Dat is merkwaardig, want Kooijmans heeft de Lachstern in dat jaar waarschijnlijk wel op De Beer gezien. Dit zou men althans kunnen afleiden uit de zinsnede 'Ook in 1948 zagen we daar steeds lachsterns, maar nesten werden niet gevonden' in Kooijmans (1949).

¹⁰⁷ Idem.

¹⁰⁸ SAA/SNdb 999/2628.

¹⁰⁹ SAA/SNdb 999/2628.

¹¹⁰ Kooijmans (1949) verwijst echter naar Korfmaker met de zinsnede: 'De bewaker van het gebied, de heer Korfmaker, beweert gezien te hebben dat jonge vliegvaardige lachsterns toen gevoerd werden door de oude vogels'. In de verslagen van Korfmaker is hiervan niets terug te vinden.

¹¹¹ SAA/SNdb 999/2609.

¹¹² Junge (1952).

¹¹³ S. Braaksma, 'Broedvogels van "De Beer", 1929-1949'.

¹¹⁴ SAA/SNdb 999/2628.

¹¹⁵ SAA/SNdb 999/2628.

¹¹⁶ SAA/SNdb 999/2604.

¹¹⁷ SAA/SNdb 999/2628.

¹¹⁸ SAA/SNdb 999/2628.

¹¹⁹ In de collectie van Naturalis, de opvolger van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, komt een ei in de collectie voor dat afkomstig is van Frans Kooijmans. Volgens de beschrijving is het ei gedateerd op 9 juli 1949. Dit zou dan, gezien de datering, een ei van nest III kunnen zijn. Anderzijds meldt De Waard in zijn artikel in *Ardea*: 'Op 19 Juni vonden wij een jong, dat al droog was, terwijl de doppen van het ei nog in het nest lagen. Bij ons vertrek hebben wij ze voor het Rijksmuseum van Nat. Historie verzameld'. Er komt echter in de collectie van Naturalis geen ei waaraan de naam van De Waard is verbonden. Overigens komt in de collectie ook een ei voor dat afkomstig is van G.A.. Brouwer. Helaas ontbreekt hiervan aanvullende informatie.

¹²⁰ SAA/SNdb 999/2609.

¹²¹ Junge (1952).

¹²² Kooijmans (1949).

¹²³ Van den Oord (1949).

¹²⁴ Overgenomen met vriendelijke toestemming van Roald Kooijmans.

¹²⁵ Natuurhistorisch dagboek, 1 Sept. 1949-31 Juli 1951. De natuurhistorische dagboeken van Van Oordt beslaan de periode 1907 tot en met 1962; de dagboeken bevinden zich in het Noord-Hollands Archief. Voor het jaar 1950 meldt Van Oordt geen waarneming van de Lachstern.

¹²⁶ SAA/SNdB 999/2609.

¹²⁷ Junge (1952).

¹²⁸ De Waard (1950a, 1950b).

¹²⁹ De Waard (1950c).

¹³⁰ SAA/SNdB 999/2628.

¹³¹ SAA/SNdB 999/2628.

¹³² SAA/SNdB 999/2610.

¹³³ Kees van Leeuwen was één van de vele Rotterdamse NJN'ers voor wie De Beer een waar vogelorado was. Vanaf 1948 bezocht hij vele malen per jaar De Beer. Kees was bovendien in het bezit van een zogeheten wetenschappelijke vergunning. Dit stelde Kees in staat in het begin van de jaren vijftig veelvuldig De Beer te bezoeken. Kees deed op De Beer onder andere vogelinventarisaties en rapporteerde daarover aan het bestuur van de Stichting Natuurmonument De Beer. Zie ook E. Buijsman (2012) *Vogelwaarnemingen op De Beer door Kees van Leeuwen in 1951*. Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer no 7.

¹³⁴ SAA/SNdB 999/2604.

¹³⁵ Ten Kate (1951).

¹³⁶ Junge (1952).

¹³⁷ In de collectie van Naturalis komt inderdaad een ei in de collectie voor dat afkomstig is van 'Mr. Korfmaker' (hoewel niet gedateerd).

¹³⁸ Junge (1954).

¹³⁹ SAA/SNdB 999/2628.

¹⁴⁰ SAA/SNdB 999/2628.

¹⁴¹ SAA/SNdB 999/2610.

¹⁴² Natuurhistorisch dagboek, 1 April 1952-31 December 1953.

¹⁴³ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁴⁴ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁴⁵ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁴⁶ Ten Kate (1952).

¹⁴⁷ De Waard (1952).

¹⁴⁸ SAA/SNdB 999/2628.

¹⁴⁹ SAA/SNdB 999/2628.

¹⁵⁰ SAA/SNdB 999/2610.

¹⁵¹ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁵² Natuurhistorisch dagboek, 1 Januari 1954-31 December 1954.

¹⁵³ Ten Kate (1953).

¹⁵⁴ Junge (1954).

¹⁵⁵ SAA/SNdB 999/2610.

¹⁵⁶ Natuurhistorisch dagboek, 1 Januari 1955-4-31 Juli 1957.

¹⁵⁷ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁵⁸ Letterlijk overgenomen in Ten Kate (1954).

¹⁵⁹ Junge (1955).

¹⁶⁰ Verwijzing naar Ten Kate (1954).

¹⁶¹ SAA/SNdB 999/2628.

¹⁶² SAA/SNdB 999/2610.

¹⁶³ In Bijlage 1 bij het jaarverslag staat echter '2 à 3'.

¹⁶⁴ SAA/SNdB 999/2605.

¹⁶⁵ Ten Kate (1957).

¹⁶⁶ SAA/SNdB 999/2610.

¹⁶⁷ Zo overgenomen in Ten Kate (1957).

¹⁶⁸ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁶⁹ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁷⁰ SAA/SNdB 999/2604.

¹⁷¹ Ten Kate (1959).

¹⁷² SAA/SNdB 999/2604.